

Stijgers en dalers rond Angela Merkel

Over 'vallen, opstaan en weer doorgaan' in de top van de Duitse CDU en CSU
en
wie een geschikte kandidaat is voor het toekomstig partijleiderschap

Arno F.A. Korsten

10 oktober 2017¹

Resumé

Representanten van de Duitse christen-democratie (CDU en CSU) die tot de top willen doordringen, betreden in hun partij en in de politieke democratie van onze oosterburen veel sporten op de ladder. Ze worden minstens fractieleider, minister en/of minister-president van een deelstaat en zo mogelijk ook lid van de Bondsdag en Bondsregering. De meeste cumuleren en zitten op bepaalde momenten in hun loopbaan in tal van besturen. Tot de gedoodverfde opvolgers van die ene, de bondskanselier, behoren gezagsdragers die in hun 'cumul' ook nog plaatsvervangend voorzitter van het CDU op bondsniveau zijn of worden. Dan zit je boven op de apenrots, maar je zit er niet alleen. Wie wordt de beoogde opvolger van de partijvoorzitter? Kanselier (Merkel, wel getypeerd als 'die Unerschütterliche') blijft maar zitten: een periode (vanaf 2005), een tweede, een derde, ja ze gaat zelfs in september 2017 voor een vierde ambtstermijn. De tijd schrijdt intussen verder. Sommige toppolitici die op de deur van de macht kloppen, krijgen geen gehoor meer; hun geklop wordt te zacht en niet meer gehoord. Anderen doen zichzelf de das om wegens plagiaat ten tijde van het werken aan een dissertatie, jaren terug. Het verleden nekt hen tien of dertig jaar na hun promotie tot doctor. Ze gaan weg en kloppen niet meer op de deur, zoals gold voor Annette Schavan. Maar 'vallen, opstaan en weer doorgaan' komt voor. Wie is Icarus (gevallen) en ook Lazarus (wederopstanding): Karl-Theodor zu Guttenberg? En wie struikelt of stoot zich zonder echt te vallen? (Von der Leyen, Klöckner). Een beschouwing over twee mannen (Zu Guttenberg, Lammert), drie vrouwen (Schavan, Von der Leyen, Klöckner), twee oude rotten (de mannen Schäuble en De Maizière), en een *coming man* zoals Laschet. Ook andere namen van leden van de CDU Vorstand komen langs, zoals die van Volker Kauder.

Gedoodverfd kandidaat zijn, is vergankelijk. Schäuble was de beoogde opvolger van Kohl maar beiden werden achtervolgd door de affaire over giften aan de partij (Spenden-affaire). Ook hier was het verleden tot last. Schäuble moest plaats maken voor Merkel die in een opiniebijdrage afschuw uitsprak over de illegale sponsoring. Kanselierskandidaat: wie heel vaak en vroeg genoemd wordt, wie warm loopt wordt het meestal niet. Wie plagiaat pleegt, valt hetzelfde lot ten deel. Maar zeg nooit 'nooit'.

---

¹ Met dank aan dr. Arend Geul (Avans), mr.dr. Jo Notten (zelfstandig adviseur) en drs. Pieter de Jong (stafid van de Raad voor het openbaar bestuur) voor commentaar op een conceptversie.

In dit essay komt ook nog aan bod wie nog meer beschuldigd werd van plagiaat. Enkele gevallen uit de FDP en een SPD-casus passeren de revue. Daaruit blijkt dat het verwijt van plagiaat niet beperkt is tot de CDU/CSU. Uiteindelijk gaat het hier om de stijgers en dalers.

1. Inleiding

Icarus en Lazarus. Zwaar vallen, toch weer opstaan en doorgaan, wie is het gegeven? Het komt zelden voor dat een talentrijk politicus de laan uitgestuurd wordt en na een verbanning ('im Exil gehen') of 'sabbatical leave' ('Sabbatjahr'; Forschungsjahr) toch weer een herstart maakt, een comeback. Maar af en toe komt het voor. Vallen waarover? Voor politici van de regering-Merkel (ze leidde tot 24 september 2017 drie regeringen) is niet de Bondsdag een gevaar dat kan leiden tot de val, maar is dat eerder het verleden. Heeft de politicus een academische titel voorgewend die hij of zij helemaal niet bezat, zoals zich bij staatssecretaris Charles Schwietert in Nederland aandiende? In Duitsland ligt het anders. Het is de wetenschapsfraude bij een dissertatie, die leidt tot de verlening van de graad van doctor, die de politieke dood kan inleiden: 'doctorstitel weg, dan aftreden'. Soms word je drie decennia na de voltooiing van je proefschrift nog hiermee achtervolgd. Dat wordt hier uit de doeken gedaan.

Angela Merkel

Duitsland kent een aantal toppolitici van CDU-huize die mogelijk de opvolger worden van de *Bundeskanzlerin* dr. Angela Merkel. Het gaat om baron Karl zu Guttenberg (CSU); Annette Schavan (CDU); Ursula von der Leyen (CDU); en Julia Klöckner (CDU). Deze vier zijn in de Duitse pers sinds pakweg 2000 aangeduid als prominente kandidaten. Van een van de vier is bekend dat deze ook in de race is geweest als kandidaat voor het bondspresidentschap (Schavan). Von der Leyen is ook wel genoemd als kandidaat voor het presidentschap. Aan Zu Guttenberg zijn

volop aspiraties voor het kanselierschap toegedicht en ook Von der Leyen en Klöckner zijn prominente CDU'ers waarvan recent gezegd is dat ze op de *short list* staan.

Drie van de genoemde vier politici waren minister 'onder' Merkel (Zu Guttenberg; Schavan; Von der Leyen) en een van de vier was staatssecretaris (Klöckner). Berlijn kennen ze allemaal. Van deze vier politici waren er drie gepromoveerd (Zu Guttenberg, Schavan, Von der Leyen), en was er een zelfs enkele jaren honorair hoogleraar in de theologie (Schavan). Maar deze drie zijn allen ook beschuldigd. Waarvan? Van wetenschapsfraude bij het schrijven van een dissertatie. Twee moesten het ministerschap na een nader onderzoek opgeven ('*Aberkennung*'); de derde kwam er genadig vanaf (Von der Leyen). De twee die opstapten (Zu Guttenberg, Schavan) verdwenen spoorloos naar het buitenland. Een vindt dat hij intussen genoeg geboet heeft. Hij is weer in Duitsland op het politieke toneel verschenen, houdt speeches en neemt deel aan de campagne voor de Bondsdagverkiezingen van september 2017. Voor hem lijkt het meest te gelden: *vallen en toch weer opstaan*. Rehabilitatie is blijkbaar mogelijk. Maar de boetedoening was enorm door een wisseling van biotoop. Zu Guttenberg vertrok, nadat hem de doctorstitel was afgenomen, naar de Verenigde Staten en Schavan ging naar Rome om er ambassadeur namens Duitsland bij de Heilige Stoel in Vaticaanstad te worden. Dat laatste was een kabinetsbeslissing.

Wie is nu nog in de race om Merkel op te volgen? Von der Leyen en Klöckner zijn nog actief in de Duitse politiek maar vlak Zu Guttenberg niet uit. Misschien komt er ook nog een outsider naar voren, zoals de huidige minister-president van Nordrhein-Westfalen (NRW) Armin Laschet. Hij is evenals Klöckner niet gepromoveerd.

Wie is er lid geweest of is nog lid van het presidium van de CDU? Schavan was lid en Von der Leyen en Klöckner zijn in september 2017 bij de Bondsdagverkiezingen nog lid van het presidium.

Alle vier hier genoemde personen zijn dus geen politieke dwergen.

Ik ga nu nader in op deze personen en de ermee verbonden kwesties. Bronnen zijn volop bij de hand. Alle hoofdfiguren waren regelmatig op het televisiescherm te zien als er verslag gedaan wordt van een partijvergadering van de landelijke CDU, van een vergadering van de Bondsdag of de Landestag van de deelstaten, of van televisiedebatten. Hun levensloop is te vinden op hun persoonlijke websites. Op internet is ook veel informatie te vinden, zoals interviews met de

hoofdrospelers zelf of speeches. En er zijn per slot van rekening tijdschriften en dag- en weekbladen met ‘rapportages’ online, zoals van Der Spiegel Online, Stern, Focus, Merkur, Die Welt, Frankfurter Allgemeine, Süddeutsche Zeitung en Die Zeit.

2. (Dr.) Karl zu Guttenberg (CSU): sabbatical na verlies van titel

Eerst Karl-Theodor von und zu Guttenberg. Deze goed uitzijende en anno 2017 met 46 jaar nog steeds betrekkelijk jonge politicus uit de CSU, de zusterorganisatie van de CDU, gold lange tijd als rijzende ster in de Duitse politiek. Hij zou in de voetsporen kunnen treden van de beroemde en prominente spraakmakende Frans-Jozef Strauss en Edmund Stoiber, die jarenlang de CSU leidden. De adellijke politicus Karl-Theodor, in Beieren liefkozend KT genoemd, heeft maar liefst tien voornamen: Karl Theodor Maria Nikolaus Johann Jakob Philipp Franz Joseph Sylvester Freiherr von und zu Guttenberg. Deze kasteelbewoner in Zuid-Duitsland is getrouwd met Stephanie Gräfin von Bismarck-Schönhausen, een achternicht van de voormalige Duitse rijkskanselier. Adel heeft het soms financieel moeilijk, zo niet bij de Zu Guttenbergs. Vader Zu Guttenberg was een puissant rijke miljonair.

Karl-Theodor von und zu Guttenberg was lid van de Bondsdag en secretaris-generaal van de CSU (die partijpolitiek coördineert). Hij was bovendien al minister van Economische Zaken in het kabinet-Merkel I en later van Defensie in Merkel II. Hij gold als bekwaam, intelligent, mediageniek en beschaafd. Een Freiherr, in Nederland baron genoemd, hoort natuurlijk zijn naam eer aan te doen. Hij was uitermate populair. Haalde in 2009 royaal zijn lidmaatschap van de Bondsdag binnen. KT (Karl-Theodor), zoals hij wel werd genoemd, werd door dagblad Bild destijds gekwalificeerd als de populairste politicus van Duitsland. Anno 2017 is hij ook niet uit de dag- en weekbladen weg te denken.

Zu Guttenberg is in 2007 summa cum laude gepromoveerd aan de Universiteit van Bayreuth op de juridische dissertatie met de titel

‘Verfassung und Verfassungsvertrag – Konstitutionelle Entwicklungsstufen in den USA und der EU’.

Tijdens zijn ministerschap in de regering-Merkel II werd hij beschuldigd van plagiaat. Meer dan twintig lange passages werden aangewezen als bijna letterlijk afkomstig uit andermans werk maar zonder bronvermelding. Een aanzienlijke vorm van fout gedrag (wetenschapsfraude), was de communis opinio in wetenschappelijke kringen. Het leverde hem de bijnaam *Zu Googleberg* op. De universiteit van Bayreuth (Beieren) stelde een onderzoekscommissie in die het proefschrift nader bekeek en inderdaad, in 2011, frauduleus handelen bevestigde. Er waren geen verzachtende omstandigheden volgens een beoordelaar. De auteur had handig en bewust gebruik gemaakt van andermans werk. Zu Guttenberg erkende zijn fouten, sprak zelf van ‘slordigheden’ – het politiek jargon met eufemismen voor fouten is onuitputtelijk -, trad in 2011 terug als federaal minister en moest zijn doctorstitel inleveren. Met terugwerkende kracht. *‘Aberkennung’* van de behaalde doctorstitel heet dat in het Duits. Er was nog een klein ander smetje geconstateerd. Hij had de titel van ‘Doktor’ gebruikt terwijl hij het nog niet was, zoals het Duitse blad Focus onlangs meldde.

Verbanning of sabattical?

Enfin, Zu Guttenberg verdwijnt van het politieke toneel en gaat met vrouw en kinderen naar de Verenigde Staten. Wat men in Duitsland noemt: het *US-Exil*, een verbanning naar de V.S.. Recent is het wel eufemistischer geduid als een sabbatical. Hij betreft een statig wit pand in

Connecticut, noem het gerust een gigantische villa. Daar zou hij vijf jaar verblijven en adviezen geven over het opstarten van ondernemingen en over andere zaken. Zu Guttenberg was gelieerd aan de in Washington D.C. gevestigde denktank *Center for Strategic and International Studies* (CSIS). Hij heeft de tijd daar ook benut voor nadere bezinning. En hij startte een consultancyfirma in New York (Spitzberg Partners).

Er zijn vervolgens verschillende pogingen gedaan om Zu Guttenberg naar 'die Heimat' te laten terugkeren als CSU-politicus of adviseur. In september-december 2014 lukte dat nog niet. Te vroeg. In 2015 doet Horst Seehofer een nieuwe poging. Hij wil Zu Guttenberg toevoegen aan zijn *'Kompetenzteam'*. Het blijft bij woorden. Slechts af en toe steekt hij in Zuid-Duitsland de neus tegen het venster.

Choreografie naar eerherstel

Karl zu Guttenberg heeft inmiddels daadwerkelijk een voorzichtige comeback gemaakt in de Duitse politiek. Hij toont zich nog terughoudend. Een binnenlandse krant schrijft: ijdelheid als bescheidenheid presenteren, is een kunst die hij als geen ander verstaat.

Hij trad in september 2017 op de nationale televisiezender naar voren om commentaar te geven op het tv-debat tussen de lijsttrekkers Angela Merkel (CDU) en Martin Schulz (SPD). Dat duidt op nog immer aanwezig prestige. Hij liet het daarbij niet. Hij was present op een bijeenkomst nabij zijn vroegere woonplaats. Hij heeft in Kulmbach al weer als vanouds gespecht voor een volle zaal van meer dan 1200 bezoekers; allemaal enthousiaste CSU-gezinde fans naar bleek. Eerst maar 'op zekerheid spelen' leek het devies. Hij deelde vlijtig handtekeningen uit. Kom daar nog eens om. Die Zeit Online schrijft: *'Bei seinem ersten Wahlkampfauftritt für die CSU erklärt der frühere Verteidigungsminister seine Plagiatsaffäre für abgeschlossen: "Ich habe alle Konsequenzen ertragen."* ' Voor Zu Guttenberg is de plagiaatkwestie afgedaan door boetedoening.

Na Kulmbach volgde begin september 2017 Abensberg. Op het Gillamoos Volksfest hield Zu Guttenberg de dag na het tv-duel tussen Merkel en Schulz voor de vuist weg een rede van een uur en 22 minuten (integraal te bekijken op internet). Daarin betoogde hij dat het geen duel was tussen de representanten van de coalitie. Gelukkig knettert het toch af en toe, aldus de redenaar, en daarvoor zorgt gelukkig de CSU. De SPD valt steeds in de armen van de CDU, betoogt hij. De SPD draaide zelfs van standpunt over Turkije in de richting die de CSU jaren terug al gemarkeerd had.

Op de foto: Karl zu Guttenberg

Zie hier een voorbeeld van een voorzichtige rehabilitatiepoging van de politieke *Hoffnungsträger* van de CSU (Der Spiegel Online, 11 sept. 2017). Zu Guttenberg doet weer mee door campagne te voeren voor de in Beieren sterke CSU, die gelieerd is aan de CDU, de *Christlich-Demokratische Union*. Hij heeft er zin in en etaleert zich tot nu toe met name op het gebied van de buitenlandse politiek en internationale verhoudingen. Nu hij terug is over 'het ruime sop' is het blijkbaar tijd voor 'de ruime blik'. Hij behandelt in de campagne kwesties als Korea, Syrië, noem maar op.

Niet verrassend voor iemand die aan het *Center for Strategic Studies and International Studies (CSIS)* in Washington gelieerd is. Dat werd in 2011 bekend. Hij zou een '*unbezahlte Tätigkeit*' als *Distinguished Statesman* hebben vervuld.

Wat de toekomst zal brengen, is afwachten maar de eerste rehabilitatiepogingen zijn veelbelovend. Horst Seehofer, de leidsman van de in Zuid-Duitsland electoraal sterke CSU (en MP van Beieren) heeft hem verwelkomd. Ook voor Horst Seehofer vorderen de jaren, dus ook hij moet nadenken over een opvolger. Zu Guttenberg is dat nog niet, maar door zich warm te lopen, zal duidelijk worden of de ontluikende vergevingsgezindheid van christendemocratische Duitsers ook elders in de samenleving aanwezig is. Plagiaat wordt mogelijk een verbleekte kwestie. Misstap vergeven, herkansing mogelijk? Academische regels schenden mag niet, maar dit vergrijp is in de ogen van veel niet-academisch geschoolde Duitsers mogelijk minder erg. Zoals iemand het zei: '*Die Plagiatsgeschichte sei längst erledigt. Jeder Politiker habe doch etwas am Bein*'.

Tot de plagiaataffaire was Zu Guttenberg een kandidaat voor de opvolging van de Bondskanselier. 'Zu Guttenberg had been considered a potential successor to Merkel in the role of chancellor' lezen we op internet (5 november 2013). Krijgt hij een herkansing? Zu Guttenberg blijkt nog niet vergeten. Het dagblad Bild liet in augustus- september 2017 een enquête uitvoeren. Van alle kiezers blijkt 92 procent hem nog te kennen en ook de plagiaataffaire is nog bij velen bekend. Van de Duitse kiezers vindt 45.8 procent dat Zu Guttenberg terug moet keren in de Duitse politiek. En van de CDU/CSU-kiezers vindt zelfs tweederde dit (64.5 procent). Volgens 61 procent van de kiezers is er in de Duitse politiek een gebrek aan markante, charismatische en kleurrijke politici van het type Zu Guttenberg. Is een snelle terugkeer mogelijk? Een derde van de kiezers is van mening dat hij direct weer als minister in de Bundesregierung kan terugkeren. De meerderheid van de Duitse kiezers vindt evenwel een langzamere comeback beter. Zu Guttenberg lijkt zich aan te sluiten bij deze laatste opvatting (Merkur, 14 sept. 2017). Hij kan ook moeilijk anders.

Zu Guttenberg roept ook kritiek op, niet bij de basis van de CSU maar eerder bij de 'partijofficieren' die ervoor vrezen hun weg naar de top geblokkeerd te zien. Sommigen zien hem als een mooie paradijsvogel, waarvan de vraag is of zijn inhoudelijke kwaliteit in de pas blijven met zijn evidente retorische talenten (Süddeutsche Zeitung, 5 september 2017). Jaloezie is niet ver weg. Maar daar staat tegenover dat Zu Guttenberg in Beieren meer bezoekers trekt dan Merkel en de prominente CSU-kandidaat Herrmann.

3. (Dr.) Annette Schavan (CDU): titel inleveren en als minister de laan uit

Bundeskanzlerin Angela Merkel heeft nog met een andere minister te maken gehad, een die ze waardeerde. Ook deze minister werd slachtoffer van plagiaat. Meer dan drie decennia na de promotie tot doctor werd plagiaat haar fataal. Ook zij moest het ministerschap opgeven. Het gaat om Annette Schavan. Niet zo maar iemand, want zij was veertien jaar lid van het bestuur van de Duitse CDU. In augustus 2012 stopte ze haar poging om opnieuw kandidaat te zijn voor het plaatsvervangend voorzitterschap van de partij. Hoe zit dit nu?

Annette Schavan (geboortjaar 1955) studeerde pedagogiek, filosofie en katholieke theologie in Bonn en Düsseldorf. Ze is na de studietijd jarenlang verbonden geweest met de organisatie van vrouwelijke leden van de CDU en stond aan het hoofd van een bisschoppelijke organisatie voor de ondersteuning van hoogbegaafde studenten. Ze is afkomstig uit de enigszins conservatief katholieke tak van de CDU. Die beroepsmatige, kerkelijke en politieke achtergrond maakte van haar een geschikte representant van enkele segmenten uit de achterban van de CDU zoals vrouwen, ethici, conservatieve katholieken. De ministerschappen lagen in het verlengde van haar achtergrond, zoals nog blijkt.

Haar loopbaan is er een van stap voor stap. Ze begon haar politieke loopbaan in de gemeentepolitiek van het bij Keulen gelegen Neuss. Van 1995-2005 was ze vervolgens minister voor jeugdzaken en sport in de deelstaat Baden-Württemberg en daarna minister voor opvoeding en wetenschappelijk onderzoek in de kabinetten-Merkel I en II. Ook zij is een van de vele hoog opgeleide leden van de kabinetten-Merkel geweest.

Op de foto: Zu Guttenberg en Schavan in goede tijden

Past ze in het rijtje van respectabelen? In 2004 werd ze beschouwd als een van de christen-democratische kandidaten voor de positie van Bondspresident, maar Horst Köhler werd genomineerd. Ze redde het ook niet om in 2005 minister-president te worden van de deelstaat Baden-Württemberg. Geen probleem. Ze werd in 2005 minister in het eerste kabinet-Merkel.

Wat vond Schavan vanuit haar verantwoordelijkheid als minister voor wetenschappelijk onderzoek van de plagiaatskwestie van haar kabinetscollega Zu Guttenberg in 2011? Zij keurde het gedrag van Zu Guttenberg openlijk af! Maar ze heeft het zelf ook niet beter gedaan. In mei 2012 raakte ze zelf in opspraak wegens plagiaat. Ze zou in 1980 op 94 van de 325 pagina's van het aan de Heinrich Heine-Universiteit (Düsseldorf) verdedigde proefschrift met de titel *'Person und Gewissen – Studien zu Voraussetzungen, Notwendigkeit und Erfordernissen heutiger Gewissensbildung'* tekstfragmenten van anderen zonder behoorlijke bronvermelding hebben overgenomen. Schavan verklaarde naar eer en geweten gehandeld te hebben (zie de titel van haar boek) en slechts slordigheden te hebben begaan (door haar achteloos *'Flüchtigkeitsfehler'* genoemd). Ze verzocht om een onderzoek. Dat kwam er ook. De conclusie van plagiaat werd door de onderzoeker bevestigd. Niks slordigheden. De beoordelaar sprak van *'leitende Täuschungsabsicht'*. De faculteitsraad bevestigde het rapport. Schavan moest 33 jaar na haar promotie tot 'Doktor' haa doctorstitel inleveren. Enkele dagen later, begin 2013 trad ze daarop als *Bildungsministerin* terug. Ze werd opgevolgd door de Oostduitse, gepromoveerde wiskundige en voormalige hoogleraar en rector dr. Johanna Wanka (CDU). Wanka was tussen 2000 en 2009 al wetenschapsminister in de deelstaat Brandenburg en tussen 2010 en 2013 in de deelstaat Nedersachsen. Deskundigheid telt vooral bij de aanstelling van bewindslieden in Duitsland. Het goed kunnen omgaan met de Bondsdag is niet onbelangrijk maar staat niet voorop.

Schavan heeft de verwijten als 'ongemakkelijk' ervaren. Ze was nota bene (onbezoldigd) honorair professor Katholieke Theologie aan de Vrije Universiteit van Berlijn geweest vanaf het wintersemester 2009/2010 tot het wintersemester 2013/2014. Schavan heeft het inleveren van haar doctorstitel dan ook juridisch aangevochten. Ze wierp het verwijt van 'bewuste fraude' ver van zich af en ging op de toer van 'slordigheden'. Met deze verdediging redde zij het echter niet. Haar eis tot behoud van de titel werd in 2014 door de bestuursrechter in Düsseldorf afgewezen. Ze heeft de uitspraak officieel moeten erkennen maar eigenlijk blijkens latere interviews met haan nooit verinnerlijkt. Ze voelde zich gekwetst en verwierp de aantijging tegen haar van bewust frauduleus handelen.

Schavan liep nog tegen twee problemen op. Ten eerste zou ze ook later, in 2008, in een artikel nog eens de fout ingegaan zijn. Opnieuw bij de overname van een lange tekst (in *Die Frage nach Gott und dem Menschen*) heeft ze niet goed verwezen naar de bron. Ten tweede liet ze op een website mist ontstaan of de doctorstitel met terugwerkende kracht door de universiteit nietig was verklaard en haar ontnomen was of dat ze toch maar mooi ruim dertig jaar terecht de titel had mogen voeren. Ze benadrukte het laatste, wat onterecht is. Opnieuw toonde ze zich onzorgvuldig.

Hoe Schavan te typeren? Ze gold in de Berlijnse politieke arena als deskundig en terughoudend en genoot veel vertrouwen als achtenswaardige adviseur van kanselier Merkel ('unauffällige Merkel-Vertraute'; Spiegel Online, 16 oktober 2012). Merkel houdt niet van leegheid, opsmuk en gekunstelde zaken. Pijnlijk voor haar was vooral dat de beschuldigingen haar juist raakten als minister voor onderwijs en onderzoek.

Kabinetsbesluit: ambassadeur bij de Heilige Stoel

Kon Annette Schavan de blik op de toekomst richten? Op haar internetpagina verklaarde ze dat ze zich ging voorbereiden op haar 'nieuwe opgaven'. In april 2014 stond direct al de ontvangst van een eredoctoraat van de universiteit Lübeck op het programma. Dat eredoctoraat weigerde ze niet, hoewel de verlening aan haar omstreden was. Het was overigens niet het eerste eredoctoraat dat ze ontvangen had.

Ze kreeg eerder al, toen ze nog minister was, een eredoctoraat van de universiteiten van Cairo (2009) en Jerusalem (2011). Moest Annette Schavan daarop teren? Door de Bondsregering werd Schavan 7 mei 2014 in Vaticaanstad aangesteld als ambassadeur bij de Heilige Stoel (Botschafterin beim Heiligen Stuhl).

Op de foto: Annette Schavan bij paus Franciscus

Op 8 september 2014 overhandigde zij officieel haar geloofsbrieven aan Paus Franciscus. Merkel en co lieten haar dus niet in de steek. In Die Welt Online van 12 oktober 2014 liet ze blijken de zaak van het plagiaat 'officieel' achter zich te willen laten, maar het zat haar emotioneel gezien nog steeds niet lekker. Ze antwoordde zoals theologen kunnen doen, met de woorden '*God zal alle tranen drogen*'.

De nieuwe chef van Schavan, destijds de minister van Buitenlandse Zaken Frank-Walter Steinmeier, kan invoelen wat ze meemaakte. '*Auch seine Doktorarbeit ist angefochten worden, am Ende dürfte er den Titel aber behalten*'.

Plagiaat bij een ander lid van de regering-Merkel

Is plagiaat plegen bij het schrijven van een proefschrift beperkt tot de CDU/CSU? Dr. Walter (F.W.) Steinmeier (SPD) promoveerde in 1991 aan de Universiteit van Giessen tot doctor. Ook tegen zijn dissertatie zijn bezwaren ingebracht op het vlak van citeren en het verwijzen naar literatuur en andere publicaties. Een professor die een computerprogramma op de tekst had losgelaten concludeerde tot het volgende: *'60 passages in Steinmeier's thesis that had not been properly sourced'*. Hoewel er technische onvolkomenheden waren op dit vlak, zijn de ingebrachte bezwaren niet in rechte bevestigd. Steinmeier hoefde zijn titel niet in te leveren of af te treden als minister van Buitenlandse Zaken. Hij werd in maart 2017 president van Duitsland.

Vergelijking van de promotiegeschiedenissen en enkele rehabilitatie-aspecten van Zu Guttenberg en Schavan		
Vergelijkingspunten	Zu Guttenberg	Schavan
Politieke typering	Politiek baken van hoop. Was minister van economische zaken en defensie (Merkel I en II). Destijds gezien als mogelijk toekomstig bondskanselier.	Politieke prof. Minister van cultuur en onderwijs. Gold als terughoudend en zakelijk. Adviseur achter de schermen van bondskanselier ten tijde van haar ministerschap.
	Schaduwkant: carrièremaker met te weinig inhoud? Teveel lawaai?	Schaduwkant: onopvallend.
	Was secretaris-generaal van de CSU.	Was jarenlang lid van CDU-bestuur
Persoonlijke achtergrond	Jurist. Stam uit rijke adellijke familie. Katholiek. Opgevoed door vader op het kasteel in Zuid-Duitsland.	Komt uit Nordrhein-Westfalen. Studie theologie. Katholiek. Honorair hoogleraar geweest. 2004: mogelijke kandidaat voor presidentschap van Duitsland.
Aantijgingen	Bijzonder 1: Dissertatiemanuscript vol met tientallen copy-past passages zonder bronvermelding. Wetenschapsfraude. Meer plagiaat dan bij Schavan. Kwestie was duidelijk: plagiaat	Bijzonder 1: Geen goede bronvermelding op 92 van 351 pagina's in dissertatie. Niet duidelijk hoeveel overgenomen is van anderen. Verwijt van 'Leitende Täuschungsabsicht'. Grensgeval volgens sommigen.
Positie Merkel	Bijzonder 2: Merkel steunde haar minister, maar dat wekte wrevel onder de Duitse kiezers.	Bijzonder 2: Merkel spreekt drie maal het vertrouwen in haar uit: 10/11 mei 2012, 15/16 oktober 2012, 6 febr. 2013.
Verdediging	Bijzonder 3: Zu Guttenberg geeft zich snel gewonnen.	Bijzonder 3: Schavan verdedigt zich schriftelijk tegen aantijgingen: dec.-jan. 2013. 20 maart 2014: S verliest juridische procedure.
Opstelling betrokken universiteit	Universiteit Bayreuth ontnemt doctorstitel. 2011	Universiteit van Düsseldorf ontnemt doctorstitel, begin 2013.
Werk aan dissertatie	Werkte, parallel aan politiek werk, zeven jaar aan proefschrift in de Internettijd. Heeft wetenschappelijke dienst van de Bondsdag ingezet.	Werkte niet in tijd van Internet. Typemachinerwerk. Moest nog werken met kaartsystemen.
Promotietijdstip	Summa cum laude voor dissertatie 'Verfassung und Verfassungsvertrag'. 2007	Magna cum laude voor dissertatie 'Person und Gewissen'. 1980
Gevolgen	Aftreden als minister in maart 2011. Vertrek naar de Oostkust van de V.S.	Aftreden als minister in febr. 2013. In febr. 2014 benoemd tot ambassadeur bij de Heilige Stoel.
Rehabilitatie	Bijzonder 4: Naar buitenland. Zu Guttenberg verdwijnt onder de radar.	Bijzonder 4: Naar buitenland. Kabinet-Merkel zet zich in voor rehabilitatie.
Bron o.a. Spiegel Online, 16 oktober 2012.		

4. dr. Ursula von der Leyen (CDU): discussie over het proefschrift

Terug naar de CDU. Er is nog een derde CDU-minister buiten Zu Guttenberg en Schavan waarvan dissertatie belicht is, namelijk die van Von der Leyen. Dr. Ursula von der Leyen-Albrecht is de goed uitziende blonde, vrouwelijke tegenhanger van onze vrouwelijke minister van Defensie Janine Hennis-Plasschaert. Von der Leyen is de dochter van de voormalige minister-president van Nedersaksen Ernst Albrecht. Von der Leyen (geboortjaar 1958) studeerde economie aan de universiteiten van Göttingen, Münster en Londen. En daarna medicijnen. Von der Leyen, warm en charmant, gold en geldt ook als een van de kandidaten om Angela Merkel op te volgen. Zo ver is het nog niet.

Op de foto: minister van Defensie Ursula von der Leyen

Von der Leyen houdt zich in politiek opzicht behoorlijk gedeisd. Merkel is de 'Chef'. Von der Leyen is sinds 2003 permanent minister in alle drie de kabinetten onder leiding van Merkel. Zij heeft meerdere portefeuilles gehad (sociale zaken, gezin, weer sociale zaken, defensie) en is dus niet slechts een defensiespecialist. De naam van deze politieke coryfee wordt ook steevast genoemd als er weer een nieuwe Duitse president te kiezen is. Dat duidt op veel toegeschreven gezag, een positieve reputatie en een legitimiteitsbasis. Maar ze is in 2017 wel onder vuur komen te liggen. Bild schrijft over gedragsproblemen bij militaire eenheden en in kazernes. Citaat: 'Die Truppe, ein disziplinloser Haufen mit "Haltungs-Problem", die Ministerin als schonungslose, strahlende Aufklärerin. So trat Verteidigungsministerin Ursula von der Leyen (58, CDU) in den vergangenen Monaten immer wieder auf ' (Bild, 6 juni 2017).

Von der Leyen kreeg evenals Zu Guttenberg en Schavan te maken met gedoe over haar proefschrift. Haar studie ging over het vroegtijdig breken van vliezen bij zwangere vrouwen en de daarbij horende therapeutische ontspanning in het kraambed. Deze werd in 1991 verdedigd aan de Medizinische Hochschule Hannover. De officiële titel luidde:

'C-reaktives Protein als diagnostischer Parameter zur Erfassung eines Amnioninfektionssyndroms bei vorzeitigem Blasensprung und therapeutischem Entspannungsbad in der Geburtsvorbereitung'.

Verwijten? Er werd even spuurwerk verricht. Je bent Gründlich of niet. Er werd enig plagiaat geconstateerd, maar niet bewust. Ze hoefde haar doctorstitel niet in te leveren. 'Ursula von der Leyen darf ihren Dokortitel trotz "klarer Mängel" behalten', schreef Zeit Online. Niet veel aan de hand, bij nader inzien. Von der Leyen hoefde niet terug te treden als minister. Haar blazoen

blijft nagenoeg onbezoedeld, hoewel ze een cv-regeltje over een verblijf gedurende enkele jaren in de Verenigde Staten fraaier had voorgesteld dan de feiten dragen konden.

5. Bondsdagpresident dr. Norbert Lammert (CDU): plagiaatverwijf verworpen

Dr. Norbert Lammert (1948) is een 'politek dier' van de CDU. Tussen 1986 en 2008 vervulde hij allerlei bestuursfuncties in de CDU in Nordrhein-Westfalen maar ook in Berlijn liet hij zich zien want hij was staatssecretaris van 1989-1998. Als staatssecretaris was hij onder meer een tijd lang coördinator in de Bondsregering voor lucht- en ruimtevaart. Hij is sinds 1980 lid van de Bondsdag, werd in 2002 gekozen tot een van de vice-presidenten van de Bondsdag en in 2005 tot voorzitter van de Duitse Bondsdag. Hij zou dat blijven tot medio 2017.

Op de foto: Norbert Lammert

In 2017 is hij geen kandidaat meer voor de Bondsdag. Sinds 2005 is hij lid van het bestuur van de CDU uit hoofde van zijn functie. Hij studeerde politicologie, sociologie, nieuwste geschiedenis en sociale economie aan de Ruhr-universiteit in Bochum. Hij studeerde af in 1972. Tussen 1984 en 1991 was Lammert docent volwasseneneducatie en van 1983 tot 1991 was hij ook werkzaam aan de Fachhochschule Bochum (sectie economie) en de Fachhochschule Hagen (sectie openbaar bestuur). Sinds 2004 heeft hij een leeropdracht aan de Universiteit Bochum en sinds 2008 is hij daar honorair hoogleraar.

Hij promoveerde aan dezelfde universiteit in 1975 op het proefschrift *'Die Bedeutung regionaler und nichtregionaler Organisationsstrukturen im Willensbildungsprozess politischer Parteien auf unterer Organisationsebene'*. Deze studie verscheen onder een iets andere titel in 1976 bij de Konrad Adenauer Stichting, die gelieerd is aan de CDU, namelijk als *'Lokale Organisationsstrukturen innerparteilicher Willensbildung – Fallstudie am Beispiel eines CDU-Kreisverbandes im Ruhrgebiet'*.

Ook hij werd verdacht van plagiaat ('Plagiatsvorwurf gegen Bundestagspräsident'). Wat was het verwijf in juli 2013? Er zouden op 42 plekken *'Unregelmässigkeiten mit Passagen aus 31 Quellen'* gebleken zijn. Hij zou een 'aanzienlijk deel' van de literatuur overgenomen hebben waarin fouten zouden zitten die hij niet heeft opgemerkt. Dat zou erop duiden dat hij bepaalde bronnen helemaal niet gelezen heeft, maar gewoon zaken met fouten en gebreken ('charakteristischer Fehler aus der Sekundärliteratur') overgenomen heeft. Lammert vroeg de universiteit Bochum onmiddellijk om onderzoek in te stellen (Zeit Online, 290713). Dat

onderzoek pleitte hem in november 2013 vrij. Volgens de Universiteit Bochum was het zo: *‘Die Dissertation enthalte zwar vermeidbare Zitierfehler, es gebe aber kein wissenschaftliches Fehlverhalten’*. Hij kon zijn titel behouden en hoefde geen functie ter beschikking te stellen.

Lammert is in de periode 2010 en 2017 een paar keer genoemd als kandidaat voor het presidentschap van Duitsland. Hoewel hij bij veel parlementariërs respect genoot in de Bondsdag, liet hij deze ‘kelk’ toch aan zich voorbij gaan. Hij wilde zelf niet. Lammert heeft veel ordes, erelidmaatschappen en andere ereblijken ontvangen in Duitsland en in het buitenland.

Lammert ziet zichzelf niet als kandidaat voor de positie van bondskanselier.

6. Intermezzo: wat leren deze gevallen ons tot nu toe

Dissertaties schrijven is prima, maar doe het zorgvuldig. Is sprake van een *faux pas* laat onderzoek doen, geef de titel terug als het aan de orde is, gooi zo nodig het roer direct om en verdwijf even van de radar.

Vergelijking van enkele gepromoveerde Duitse toppolitici			
Politicus	Dissertatie: beschuldiging	Politieke gevolgen	Persoonlijke gevolgen
Zu Guttenberg (CDU)	Plagiaat	Titel afgenomen; afgetreden als minister	Vertrek naar buitenland: denktank
Schavan (CDU)	Plagiaat	Titel afgenomen; afgetreden als minister	Vertrek naar buitenland: ambassadeur
Steinmeier (SPD)	Verwijt van plagiaat niet erkend	Niet afgetreden als minister	Kon Bondspresident worden
Von der Leyen (CDU)	Zwakheden maar geen plagiaat erkend	Niet afgetreden als minister	Geen
Lammert (CDU)	Verwijt van plagiaat niet erkend	Niet afgetreden als voorzitter van de Bondsdag	Geen

Zu Guttenberg gaf het voorbeeld. Hij toog naar de V.S., kon het zich blijkbaar financieel permitteren en bleef ‘op stand’ wonen, daar. Het scheelt dat hij een gekozen politicus was en is en over medewerking om aan het Center gelieerd te raken niet te klagen had.

7. Julia Klöckner: krijgt het meeste applaus op partijdagen

Gaat het warm lopen voor de opvolging alleen tussen Zu Guttenberg en Von der Leyen? Nee, CDU-lijsttrekker in Rijnland-Palts en plaatsvervangend voorzitter van de CDU Julia Klöckner wordt ook gezien als een mogelijke opvolger. Ze werd geboren in 1972, is niet gepromoveerd tot doctor maar beschikt wel over schrijversbloed. Julia, zoals ze ‘liefkozend’ genoemd wordt, was en is het grote politieke talent, de ‘Rising Star’, van de CDU. Op partijdagen krijgt zij steevast het meeste applaus. Haar curriculum laat een enorme participatie in besturen, commissies en andere verbanden zien. Ze was al een jaar of negen lid van de Duitse Bondsdag (2002-2011). Maar ze is inderdaad geen minister-president van het land Rijnland-Palts geworden. Kranten spraken van *‘der tiefe Fall van J.K.’* omdat ze als lijsttrekker van de CDU bij de verkiezingen voor de Landtag in 2016 niet als grootste partij uit de bus kwam. Haar worden evenwel nog steeds grote kansen toegedicht omdat Von der Leyen door enkele hoofdpijndossiers niet echt kon schitteren als defensie-minister.

Zal de voormalige wijnkoningin en redactrice van vaktijdschriften op het gebied van wijn Klöckner minister worden na de komende verkiezingen voor de Bondsdag? Hierover wordt in

de Duitse pers volop gespeculeerd. Ze brak al jong door. Ze was al op haar 30-ste lid van de Bondsdag en op haar 36-ste werd ze staatssecretaris op Bondsniveau. Merkel kent haar goed (zie de foto). Ze zit al enkele jaren hoog in de boom bij de CDU (lid van het bestuur). Er is al een stevige politieke basis. Waar staat ze politiek?

Ze passeerde Merkel ter rechterzijde in de vluchtelingen crisis. Ze is als lijsttrekker weliswaar niet revolutionair gebleken in haar uitspraken maar ook niet schuchter gebleven.

Op de foto: Julia Klöckner (links) in gesprek met Angela Merkel

Van Klöckner zeggen critici aldus een dagblad: *'Zu perfekt, zu gekünstelt, zu sehr auf der Suche nach dem Berliner Parkett und der großen Medienpose, zu selbstfixiert. Mangelnde strategische Fähigkeiten und zu geringe inhaltliche Tiefe sind andere Zuschreibungen'*. Niet iedereen deelt dit standpunt. Velen lopen met haar weg. Maar met twitteren slaat ze wel eens de plank mis. Julia Klöckner heeft geen last gehad van rehabilitatieperikelen hoewel ze een keer gelekt heeft uit een Bondsdagcommissie waar dat niet mocht. Ze heeft schuld erkend.

Presidium van de Christlich-Demokratische Union		
Naam	Partijfunctie	Actuele politieke functie
Dr. Angela Merkel (1954)	Partijvoorzitter	Bondskanselier, sinds nov. 2005
Dr. Peter Tauber (1974)	Secretaris-generaal CDU	Lid Bondsdag, sinds 2009
Volker Bouffier (1951)	Plv. voorzitter presidium	MP Hessen, sinds aug. 2010
Julia Klöckner (1972)	Plv. voorzitter	Fractievoorzitter Landestag Rheinland-Pfalz, sinds 2011
Armin Laschet (1961)	Plv. voorzitter	MP Nordrhein-Westfalen sinds juni 2017
Dr. Ursula von der Leyen (1958)	Plv. voorzitter	Minister van Defensie
Dr. Philipp Murmann (1964)	Penningmeester	Lid Bondsdag sinds 2009
Thomas Strobl (1960)	Plv. voorzitter	Plv. MP + Minister für BZ, Digitalisering & Migration deelstaat Baden-Württemberg, sinds mei 2016
Leden		
Prof. Monika Grütters (1962)	Lid presidium	Lid Bondsdag sinds 2005; Kulturstaatsministerin im Kanzleramt sinds 2013
Annegret Kramp-Karrenbauer (1962)	Lid	MP Saarland sinds 2011
Karl-Josef Laumann (1957)	Lid	Vz. Vakbond CDA, minister NRW
David McAllister	Lid	Lid Europees Parlement, sinds 2014; was MP Niedersachsen
Dr. Thomas de Maizière (1954)	Lid	Minister van Binnenlandse Zaken
Dr. Wolfgang Schäuble (1942)	Lid	Minister van Financiën
Jens Spahn (1980)	Lid	Staatssecretaris Financiën

8. Oude rotten: dr. Schäuble en dr. De Maizière

Andere kandidaten? Dr. Wolfgang Schäuble misschien? Schäuble is van jaargang 1942. Hij heeft zijn leeftijd niet meer mee. Hij is in 1971 gepromoveerd op een proefschrift over de positie van accountants in accountancyfirma's. Werd daarna advocaat en later lid van de Bondsdag en rechterhand van Helmut Kohl. Schäuble was en is al decennia een stevige kracht in de CDU. Hij was al een jaar of tien fractieleider van de CDU/CSU in de Bondsdag (1991-2000) en partijvoorzitter (1998-2000). Kohl zag in hem zijn opvolger maar hij werd het niet, het werd Merkel.

Schäuble is verwickeld geweest in een financieel schandaal doordat hij voor zijn partij een illegale gift van een wapenhandelaar heeft aanvaard. Dat was een onderdeel van het schandaal over giften aan de CDU. Schäuble heeft het allemaal overleefd en is al een eeuwige minister (met onderbrekingen sinds 1984). Schäuble is minister van Financiën in Merkel II en III.

Hij is weliswaar volop bekend en degelijk, maar geldt ook als onverbiddelijk. *'Ein harter Hund'*, zoals Duitsers zeggen. Hij ontvangt veel sympathie, ook omdat hij aan een rolstoel is gekluisterd na een aanslag. Maar zijn uitstraling ontbeert voldoende warmte om in Duitsland na *'Mutti Merkel'* de grote verzoener te zijn. Na enkele geslaagde comebacks is hij nu, geleidelijk, over zijn hoogtepunt heen. Hij heeft zijn leeftijd niet meer mee en was al eens beoogd kanselier, maar redde het niet.

Dr. Thomas de Maizière dan? De Engelstalige versie van Wikipedia zegt bij Thomas de Maizière:

'Along with Wolfgang Schäuble and Ursula von der Leyen, De Maizière is one of only three ministers to have continuously served in Chancellor Angela Merkel's cabinets since she took office in 2005. Together with Ursula von der Leyen, he has been widely looked on as a possible future successor to Merkel'.

De Maizière is een eveneens gepromoveerde jurist die al decennia minister is, eerst in een van de Länder (de deelstaat Saksen) en daarna op bondsniveau in alle drie de kabinetten-Merkel (Justitie, daarna weer Binnenlandse Zaken). Ook hij is een CDU-politicus van de oude garde. De Maizière heeft een enorm 'track record' in de partij en heeft nog zitting in de 'Vorstand' van de CDU, het presidium. Hoewel hij geldt als een ervaren en bekwaam minister, rekent niemand erop dat hij hoge ogen gooit als opvolger van Merkel. Te technocratisch, heet het. Misschien komt er een 'dark horse' te voorschijn. Iemand uit de Bondsdagfractie of het partijbestuur? Dat is een kwestie van afwachten.

Secretaris-generaal

Wellicht is het volgende talent van belang: CDU secretaris-generaal dr. Peter Tauber (geboortjaar 1974), een historicus en politicoloog met oog voor taal en media. Hij is een regelaar die al heel lang lid is van de Bondsdag en lid is van een Televisieraad.

Hij promoveerde in 2008 in Frankfurt op het proefschrift met de titel *'Vom Schützengraben auf den grünen Rasen: der Erste Weltkrieg und die Entwicklung des Sports in Deutschland'*.

9. 'Coming man' in de CDU: Armin Laschet

Armin Laschet (56) is in mijn ogen een *coming man* om ook apart bij stil te staan. De jurist Armin Laschet is geboren in 1961. Hij is onlangs aangetreden als minister-president van Noordrijn-Westfalen. Hij deed ervaring op in het lokaal bestuur van Aken, was deelstaatminister voor onder meer emancipatie en integratie, was lid van de Bondsdag en heeft jaren ervaring in Brussel opgedaan maar was nog geen lid van de Bondsregering. Deze in Aken (gelegen op een steenworp van de Nederlands-Duitse grens bij Vaals, Zuid-Limburg) wonende politicus voelt zich een 'halve Nederlander'.

Op de foto: Armin Laschet (links) en Angela Merkel

Hij heeft ervaring met journalistiek werk, was correspondent voor een radio- en televisiezender, is bekend met het wel en wee van het 'runnen' van een boekhandel, en het zijn van adviseur van de voormalige voorzitter van de Bondsdag Rita Süsmuth. Zijn competentieprofiel is gevarieerd. Jaren terug werd hij al lid van het bestuur van de CDU. Zijn curriculum vitae ziet er indrukwekkend uit ook al is hij niet gepromoveerd tot doctor. Hij is overigens wel lid van de *Europäische Akademie für Wissenschaften und Künste*.

10. De toekomst van de kandidaten voor het partijleiderschap

In Nederland komt het voor dat iemand in de regering komt die voordien niet lid was van een politieke partij of slechts slapend lid. In Duitsland is dat uitgesloten. Zelfs geldt dat wie geen lid is van het partijbestuur van de landelijke CDU of op deelstaatsniveau nauwelijks kans maakt om in de regering te komen. Daar komt nog iets bij als het gaat om het kanselierschap. Daarvoor zijn de eisen nog strenger. Wie nooit lid was van de Bondsdag of minister was in een Bondsregering of nooit minister-president van een deelstaatregering hoeft ook niet mee te dingen naar het kanselierschap. Wie een ministerschap en een minister-presidentschap van een deelstaat heeft vervuld, is er nog niet. Goed liggen bij de kiezers is belangrijk maar geen doorslaggevende factor. De buitenstaander is dus volkomen kansloos.

V.l.n.r.: Klöckner; Zu Guttenberg; Schavan; Von der Leyen

Dat betekent dat de kring van kandidaten automatisch beperkt is tot de politieke-bestuurlijke *incrowd* van trouwe partijgenoten. Zo gezien, is het begrijpelijk dat de vergelijking beperkt is tot de vier genoemde namen.

Eisen aan het kanselierschap

Laat ik eens positieve eisen formuleren. Aan kandidaten voor het partijleiderschap van de CDU/CSU worden tal van eisen gesteld. Te noemen zijn bij voorbeeld:

- een kandidaat moet qua gezondheid ijzersterk zijn;
- competenties hebben op het vlak van het staatsbestel, de constitutie, de Europese Unie, belangrijke verdragen en gevoel hebben voor politiek-bestuurlijke verhoudingen;
- in staat zijn tot abstract, analytisch, convergerend en reflexief denken;
- maatschappelijke en bestuurlijke ervaring hebben opgedaan;
- sporen verdiend hebben in de politieke partij en het liefst in tal van contexten van die partij;
- lid zijn geweest van een parlement op deelstaat en/of bondsniveau en/of op Europees niveau;
- over bestuurlijke ervaring beschikken door lid te zijn of zijn geweest van een regering van een deelstaat en/of op federaal niveau;
- een kandidaat moet beschikken over communicatieve competenties (o.a. retorisch vermogen) en stijlvereisten op psychologisch vlak (geloofwaardigheid, evenwichtigheid, beheersing, doortastendheid, stimulerend zijn, etc.).

Op de foto: Merkel te midden van regeringsleiders van Griekenland, Nederland etc.

Participeren en over ervaring beschikken als leidinggevende is niet genoeg. De Duitse natie heeft geen behoefte aan een bedrijfsleider of iemand die bijna alle wetten, in het bijzonder de Grondwet van buiten kent. Elke kandidaat moet ook een stuk 'met inhoud' kunnen schrijven en retorisch vaardig zijn. Dat laatste betekent in concreto dat elke kandidaat een zaal met twintig of duizend burgers voor de vuist weg moet kunnen toespreken. Elke kandidaat voor het bondskanselierschap moet over extra kwaliteiten beschikken, zoals deskundigheid, moet over het vermogen tot diepgang beschikken, aansprekend zijn, charmant in de omgang, mediageniek.

Hij of zij moet ook opvattingen hebben over tal van zaken en verkiezingen kunnen winnen. Wie alleen in het vage blijft en aarzelt in plaats van doortastend te zijn, moet geen kandidatuur

aanvaarden. Wie niet bereid is stad en land af te reizen om kiezers toe te spreken, kan het ook vergeten.

Kenmerkend voor Angela Merkel

Men kan de vraag stellen wat de sterkten en zwakten van de Bundeskanzlerin Merkel zijn om zo een referentiepunt te krijgen waar je kandidaten tegenaan kunt houden. Helemaal eerlijk is dat natuurlijk niet want de bondskanselier begin na de verkiezingen van 24 september 2017 aan haar vierde termijn.

Aan kanselier Angela Merkel toegeschreven kwaliteiten	
Positieve toegedichte kwaliteiten	Kritisch/ negatief
Waardengerichtheid (domineesdochter gericht op rechtvaardigheid).	Wacht soms te lang af, alvorens te beslissen
Blijft zoals ze is: rationeel, rustig, met veel zelfbeheersing, geserveerd, nuchter, hard werkend, volhardend, vasthoudend, met uithoudingsvermogen. Het valt niet op dat het land bestuurd wordt	Standpunten van andere partij kapen, is opportunistisch. (Schulz: ze is een 'Ideenstaubsaurger')
Blijft altijd achter beslissingen staan: standvastig. Consistent in uitlatingen.	Erg rationeel
Ze houdt kaarten lang voor de borst; niet paniekerig. Beslist niet als het nog niet hoeft. Hakt geen knopen door als het nog niet hoeft.	Niet activerend, niet begeesterend, niet strijdvaardig. Blijkens redes.
Flexibel als het nodig is door standpunten van anderen over te nemen als eigen visie (homohuwelijk).	Nodigt uit tot meedenken maar niet te gek: 'was mee, maar maak me niet nat'.
Heeft oog voor 'Vergangenheitsbewältigung', voor de foute geschiedenis van het land	Speeches zonder golfslagen: elke opwinding wordt uitgebannen. Passieve taal
Maakt zich niet groot. Vermogen tot grootheid door zich klein te maken	Ongrijpbaar in speeches: veel 'wir'-formuleringen
Belooft niets wat niet overdacht is; geen improvisatie	Retorisch zijn veel verbeteringen mogelijk. Opbouw speeches kan beter. Benutten van pauzes. Benutting van expressieve mogelijkheden.
Reageert niet op elke kleinigheid maar heeft oog voor bepalende incidenten. Is zelden emotioneel maar wel ontvankelijk voor verdriet of zorgen.	Als persoon niet heroïsch. Aardappeloep kan ze maken als de beste. Volkomen onaangedaan door modes.
Doet wat ze moet doen	Ze loopt soms licht gebukt, als ze de zwaarte van het ambt meedraagt
Zelfdiscipline, secundair in reacties, niet nerveus te maken. Humor mag	Nuchterheid kan doorslaan: ze ging in 1989 slapen toen de 'muur' viel. Argument: 'morgen is er weer een drukke dag'.
Kompetent, beta-gerichtheid, dus rationeel zaken benaderen. Feitengericht	Volgt de enquêtes. Maar heeft niet voldoende oog voor de zwakke positie van mensen 'in de bijstand'. Is niet de eerste uitvinder van het minimumloon. Ze heeft geen specifieke peilstokken in de maatschappelijke onderstroom.
Wat ze niet weet, typeert ze gewoon als 'Neuland'.	Maakte het de Duitse autoindustrie niet moeilijk na ontdekking van sjoemelsoftware.
Geen lawaaimaker. Zwijgen als overlevingsstrategie; les uit de DDR	Heeft moeite met balanceren tussen behoud van identiteit van Duitsland en voorop lopen in Europese Unie
Geloofwaardigheid. Sympathiek, niet haatdragend	
Heeft oog voor omslagmomenten: Energiewende, vluchtelingencrisis	
Wil alle 'levensfuncties' blijven uitoefenen, en doet dus als het kan zelf inkopen bij de supermarkt	
Spreekt Russisch	
Bron: Frankfurter Zeitung; Die Welt; Der Spiegel; Merkur; Zeit Online, etc.	

Een burgemeester kan voor een gemeente een burgervader zijn. Angela Merkel is wel eens getypeerd al 'Mutti' Merkel, wat op iets vergelijkbaars duidt: moeder van het vaderland. Merkel is een rationeel betatype, beheerst, reageert rustig en is zelden emotioneel, doet wat ze

moet doen en biedt af en toe een doorkijk naar hoe ze de toekomst van het land ziet. Ze heeft volk en vaderland verrast, na de ramp in Japan, door ineens te zeggen dat Duitsland van de kernenergie af moet. Dan zet ze ineens forse stappen. Dat was ook in de vluchtelingenkwestie het geval. Duitsland moet de mensenrechten respecteren en vluchtelingen opvangen ('Wir schaffen dass'). Daar zat ook '*Vergangenheitsbewältigung*' in. Duitsland had door '40-'45 nog een plicht aan de wereld in te lossen.

De bondskanselier heeft ook beperkingen. Ze verspreekt zich wel eens (verdrag van Schengen verwisselen met dat van Dublin), ze toont wel eens dat ze iets niet weet, maar positief is dat ze het soms erkent ('Neuland für mich'). Ze wacht bij het nemen van besluiten soms wel heel lang ('strategisch zwijgen').

De vier hebben kwaliteiten maar zijn anders

De vergelijking van vier kandidaten (Zu Guttenberg, Von der Leyen, Klöckner en Laschet) op al deze punten wijst uit dat ze allemaal hun sporen verdiend hebben, maar geen gelijkens hebben met de meeste kwaliteiten van Angela Merkel. Ze zijn ook nog niet op de proef gesteld, zoals Merkel. En ze kunnen later nog groeien. Ook Merkel heeft in de loop der jaren veel geleerd. Drie van de vier zijn thans lid van het presidium van de CDU. Ze hebben veel ervaring in uiteenlopende verbanden. En ze kunnen allemaal figureren op tv, in talk shows.

Maar hebben ze voldoende kwaliteiten? Van Zu Guttenberg is ondanks het vervullen van een rol als secretaris-generaal van de CSU en het mannetjesputterswerk van enkele ministerschappen wel gezegd dat hij te weinig diepgang kent (Spiegel Online, 16 oktober 2012). Dat werd gezegd en wordt vooral in 2017 weer op tafel gelegd door technocratische politici die minder vermogen hebben om te figureren in talk shows en die niet erg goed zijn in het bespelen van kiezers op volksfeesten. Zij die minder goed zijn als stemmentrekker benadrukken dat ze goed zijn in dossierkennis en intussen wel 'het' partijwerk hebben gedaan terwijl Zu Guttenberg in de V.S. verbleef.

Zu Guttenberg krijgt nu ook te maken met het indringersverwijt. Zo van 'er is nu een pikorde in de CSU, wie minister moet worden in het volgende kabinet is duidelijk en nu kom je met hulp van Seehofer de boel verstoren'. De terugkeer op het podium wordt hem niet door iedereen in dank afgenomen, met name omdat men Zu Guttenberg niet genoeg ziet nemen met een rol in de politiek op deelstaatniveau. Conclusie: Zu Guttenberg is nog niet klaar met de wederopstanding. Daar staat tegenover dat de CSU het op 24 september 2017 bij de Bundestagswahlen niet goed heeft gedaan. De zittende top van de CSU moet de hand dus niet overspelen en een toontje lager zingen.

Klöckner krijgt ook als kritiek dat ze zich als fractieleider in de Landtag enigszins verschuilt. Ze zou wel vaak fractieleden naar voren schuiven om het woord te doen in plaats van zelf de arena te betreden. Ze is nog geen MP van een deelstaat geweest en nog niet minister in een Bondsregering. Ze kan ook geen voldoende successen laten zien in het winnen van verkiezingen. Zij lijkt nog niet helemaal klaar voor het partijleiderschap.

Vergelijking van kwaliteiten van vier CDU – politici, per 1 september 2017					
Sector	Ervaring	Zu Guttenberg	Von der Leyen	Klößner	Laschet
Buiten parlement		Ja, ook in de V.S.	Ja	Ja	Ja
Academisch geschoold		Ja	Ja	Ja	Ja
Gepromoveerd		Ja, titel ingeleverd	Ja	Nee	Nee
Partij	Lid presidium	CSU	CDU, lid presidium	CDU, lid presidium	CDU, lid presidium
	Overige partij-ervaring	Secretaris-generaal CSU	Ja	Ja	Ja
Deelstaat of Gemeenten		Ja, nu niet	Ja, nu niet	Ja, fractieleider Landtag	Was fractieleider in Landtag; MP NRW
Federaal niveau	Lid Bondsdag	Ja, lid Bondsdag	Ja	Ja	Ja
Federaal niveau	Lid Bondsregering	Minister in meerdere kabinetten	Minister in meerdere kabinetten	Ja, was staats-secretaris	Nee
Europa	Lid Europees parlement	Nee	Nee	Nee	Was lid EP
Europa	Lid Europese Commissie	Nee	Nee	Nee	Nee

Von der Leyen dan. Von der Leyen zat met Schäuble en De Maizière in alle drie de kabinetten onder leiding van Merkel. Ze is bovendien, evenals Klößner, plaatsvervangend voorzitter in het landelijke CDU-bestuur. Ze beschikt over een machtsbasis. Ondanks de ministerschappen is de vraag of ze over voldoende breedte en diepte beschikt en schokbestendig is. Het ministerschap van Defensie is niet zonder meer een succes doordat ze geconfronteerd werd met de noodzaak van een cultuurverandering na gebleken misbruikaffaires. Bij de Bondsdagverkiezingen van 24 september 2017 werd ze opnieuw gekozen tot lid van de Bondsdag maar niet bij de eerste Wahl in haar Beziert Hannover. Ze scoorde weliswaar veel stemmen maar de SPD-kandidaat kreeg meer stemmen.

We komen bij Armin Laschet. Hij heeft veel politieke ervaring in Berlijn en Brussel maar was nog nooit minister op bondsdagniveau. Hij was wel op deelstaatniveau fractieleider en nu MP van de belangrijke deelstaat Nordrhein-Westfalen. Spreekt hij de natie aan? Hij is een prominente steunpilaar voor Merkel. Hij bezocht Nederland enkele dagen na de Bondsdagverkiezingen van 24 september 2017 en werd met eerbode ontvangen door premier Rutte en Koning Willem-Alexander. De gesprekken gingen vooral over economie en infrastructuur. NRW wil de banden aanhalen met Nederland omdat Nederland de belangrijkste handelspartner van NRW is. De eerste buitenlandse reis van Laschet is dus naar Nederland. Hij bezocht de haven van Rotterdam. Door middel van infrastructuurmaatregelen, zoals een deal met de havens van Antwerpen, Zeebrugge, Amsterdam en Rotterdam wil Laschet de handelsbetrekkingen versterken. Ook de weg en het spoor zijn van belang. Duitsland kan leren van Nederland ('jullie bouwen bruggen sneller dan wij'). Meer in het algemeen was de lijn van Laschet: minder regulering, meer samenwerking op tal van gebieden.

Van de vier kandidaten lijkt ten tijde van de Bondsdagverkiezingen op 24 september 2017 is nog niemand klaar om Merkel op te volgen als eerste man of vrouw van de CDU. De vraag is te stellen of er nog iemand in de wachtkamer zit, die nog niet genoemd is? Zijn er bijvoorbeeld nog MP's van andere deelstaten die weliswaar geen plaatsvervangend lid zijn van het presidium van de CDU maar wel assessor zijn van het bestuur? Die zijn er inderdaad wel. Te noemen zijn de heren Günther, Haseloff en Tillich.

Aanvulling op de 'Wie is wie?' in het CDU

Volker Kauder (1949) is sinds 2005 fractieleider van de CDU/CSU-fractie in de Duitse Bondsdag. Jurist. Komt uit Baden-Württemberg. Was in 2005 bijna een jaar lang secretaris-generaal van de CDU. Vanwege zijn functie lid van het CDU-bestuur. Was nog niet minister op het niveau van de bond of deelstaat.

Dr. Norbert Lammert (1948) is sinds 2005 voorzitter van de Bondsdag.

Thomas Strobl (1960), plv. MP van Baden-Württemberg en minister voor digitalisering etc. .

Daniel Günther (1973) is MP van de deelstaat Schleswig-Holstein.

Dr. Reiner Haseloff (1954) is MP van de deelstaat Sachsen-Anhalt.

Annegret Kramp-Karrenbauer (1962) is MP van de deelstaat Saarland.

Stanislaw Tillich (1959) is MP van de Vrijstaat Sachsen.

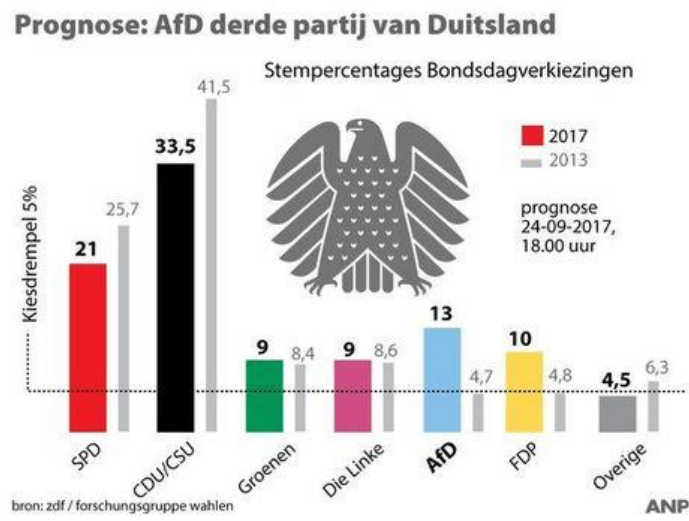
Dr. Klaus Schüler (1957) is Bundesgeschäftsführer van de CDU.

11. Maken de Bondsdagverkiezingen nog uit?

Op 24 september 2017 vonden de Bundestagswahlen in Duitsland plaats. Daar moet even op ingegaan worden om te zien wie verkozen werd. Zijn de getrouwen van Merkel weer gekozen? Maken de verkiezingen uit voor de stijgers of dalers?

De uitslag was voor de CDU negatief en positief. De CDU/CSU verloor een procent of acht bij de verkiezingen, maar bleef met 33.5 procent van de uitgebrachte stemmen de grootste partij in de Bondsdag.

De NRC schreef over een 'bittere overwinning'. Het was een overwinningsnederlaag.

Oorzaak: het verkiezingsprogramma, de opstelling van het campagneteam, van Merkel en van de kandidaten. Concreter, het te weinig ontwikkelde 'Fingerspitzengefühl' bij toppolitici aan de kant van de CDU-top en adaptiviteit. De CDU had de onderstroom in de samenleving onvoldoende aanvoeld en voor zover die wel bekend was nagenoeg niets met de onvrede gedaan, geen antwoorden bedacht die gerust stelden. Er is te weinig antwoord gegeven op de zorgen van een aantal burgers met lagere inkomens en op andere zorgen. Het herhalen van het programma of kabinetsbeleid of de mededeling 'ik kom erop terug' maakt de kiezers alleen maar ontevredener want dat schiet niet op.

Merkel benadrukte vooral wat ze gedaan had en waarvoor ze stond (Merkel: 'ik sta nog steeds achter de vluchtelingenopvang'; bekend geworden als 'Wir schaffen das'). Ze was onbeweeglijk in campagnetijd.

Dat een deel van het electoraat, zoals schoonmakers, zorgen had over omgaan met de terreurdreiging, hun inkomenspositie (Duitsland kent nog steeds geen minimumloon), de lage pensioenen en de gevolgen van de migrantentoeleef werd voor blijkens tv-uitzendingen (ARD, ZDF, WDR) nagenoeg geneerd. Alsof de CDU als middenpartij er geen boodschap aan had.

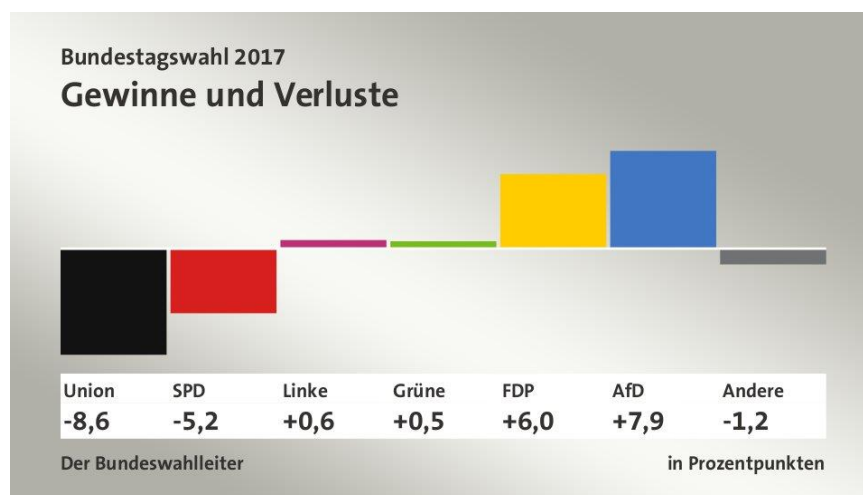
Voor zover deze punten niet geneerd werden, kwam er tijdens de verkiezingscampagne geen beweging, dus werden van CDU-zijde geen beloften gedaan. Heeft debat dan nog zin? Dan weet je wat het gevolg is, een nederlaag. Immers, dan zoekt onvrede een uitweg naar de uitersten van het politieke spectrum, naar de linkse partij Die Linke en Die Grünen en naar de rechtse AfD.

CSU-voorman Horst Seehofer had Angela Merkel in de aanloop naar de verkiezingen wel gestimuleerd met de zorgen iets te doen en iets naar rechts te bewegen, maar het mocht niet baten. Er kwamen geen maatregelen, zoals een maximumnorm voor jaarlijks opname van migranten of een beleid om buitenlandse illegalen die uitgeprocedeerd waren effectief terug te zenden naar veilige landen.

Of de politieke cultuur nog een rol gespeeld heeft? De Frankfurter Allgemeine geeft een van de mogelijke antwoorden.

'Die Deutschen mögen Politiker, die unaufgeregt, uneitel und pragmatisch ihren Job erledigen. Sie sollen für ein Deutschland sorgen, "in dem wir gut und gerne leben", wie er auf die Plakate der Union hiess. Gegen den Satz ist, solange man nicht nach den Details fragt, schwer etwas zu sagen'.

Duitsers houden niet van veel spektakel in de politiek. Dat was dan weer in het voordeel van de CDU.

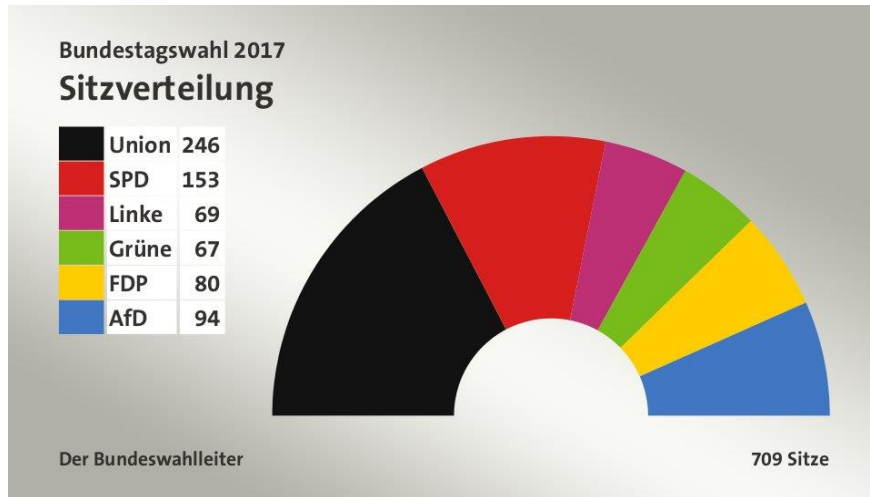

De coalitiepartner, de sociaaldemocratische SPD, verloor eveneens en viel terug naar 20.5 procent. Ook de SPD had geen voldoende antwoord gehad op zorgen van een aantal burgers. SPD-voorman Martin Schulz zei direct dat de SPD na deze nederlaag niet meer beschikbaar was voor een volgende regeerperiode.

De liberale FDP won onder leiding van de betrekkelijk jonge lijsttrekker Christian Lindner stevig. Ze werd groter dan Die Linke en Die Grünen. De FDP keert weer terug in de Bondsdag.

De rechtse AfD maakt voor het eerst een entree in de Bondsdag. Deze partij werd direct de qua electorale grootte derde partij van Duitsland.

De AfD heeft veel kiezers getrokken die voor het eerst gingen stemmen of vroeger niet stemden en de partij heeft ruim een miljoen kiezers van de CDU en een half miljoen van de SPD weggeplukt. De AfD kreeg de steun van burgers, vooral in Saksen, die teleurgesteld waren in de ruimhartige vluchtelingenpolitiek van Merkel en de reactie op terrorismedreiging.

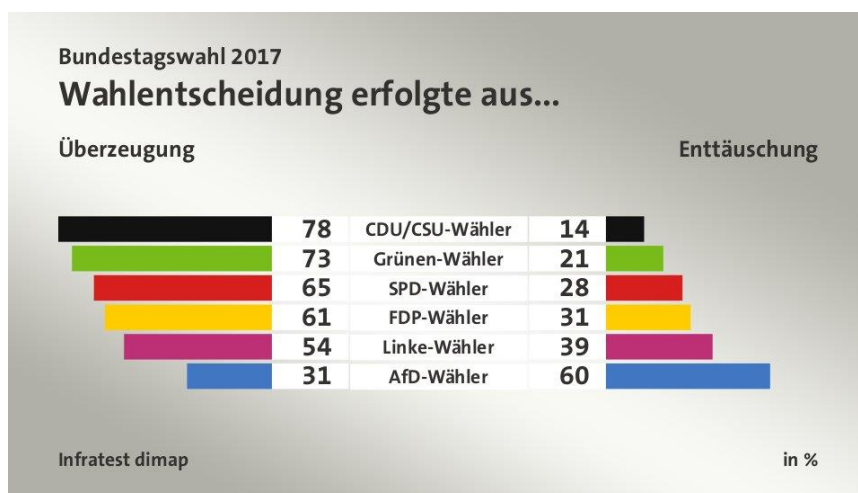

In het voormalige Oost-Duitsland viel vaak te horen: *‘Toen we als burgers geld nodig hadden, was het er niet, maar toen de Banken en Grieken geld nodig hadden was het er ineens wel. We werden in de steek gelaten’*. En: *‘Er zijn te weinig betaalbare woningen, maar voor de vluchtelingen zijn er genoeg. Zij wel, wij niet’*.

De Bondsregering, inclusief Merkel, luisterde niet genoeg naar ons, naar mensen met een klein inkomen of klein pensioen, wel naar de auto-industrie. De topmensen van de auto-industrie verdienen enorm. *‘Hoe zo barmhartigheid?’* Dat was ook een verwijt.

De CSU heeft in Beieren veel stemmen verloren. Zij kon de AfD geen wind uit de zeilen nemen. Een positief Zu Guttenberg-effect bleef uit. MP Seehofer en leidsman van de CSU kwam onder vuur te liggen, mede in het licht van de komende verkiezingen in Beieren in 2018. De Landtag is in Beieren belangrijk. De Landtagsfraktion der CSU vormt het kloppend hart van de CSU.

Welke coalitie zich aandient? De Jamaica-variant werd veel genoemd: CDU/CSU (zwart), Groenen (groen) en de FDP (geel). De kleuren verwijzen naar de vlag van Jamaica. Maar de SPD heeft de deur niet helemaal dichtgegooid.

Overlevers, stijgers en dalers

Hoe zit het nu met de verkiezing van de getrouwen van Merkel? Bijna iedereen werd weer in de Bondsdag verkozen. *‘Die Führungsriege om Kanzlerin Angela Merkel - Ministers und Parlamentarische Staatssekretäre - ist, so sie zur Wahl stand, wieder im Parlament vertreten’* (Frankfurter Allgemeine, 270917). Ik noem: Wolfgang Schäuble, Thomas de Maizière, Ursula von der Leyen, Peter Altmaier, Volker Kauder, Peter Tauber, Monika Grütters, Jens Spahn. Spahn geldt overigens wel als criticaster van Merkel. Ursula von der Leyen verkreeg geen Direktmandat. Ze kreeg niet de meeste stemmen in haar ‘gebied’ maar werd door een SPD-kandidaat voorbij gestreefd. Toch een klein minpuntje voor Von der Leyen.

Vermeldenswaard is dat de voorzitter van ‘de jonge CDU’ Paul Ziemiak nu ook in de Bondsdag gekozen is. Dat geldt ook weer voor Carsten Linnemann, de voorzitter van de CDU-vereniging voor de middenstand en economie. De voormalige voorzitter van deze organisatie Christian Freiherr von Stetten hernieuwde zijn lidmaatschap.

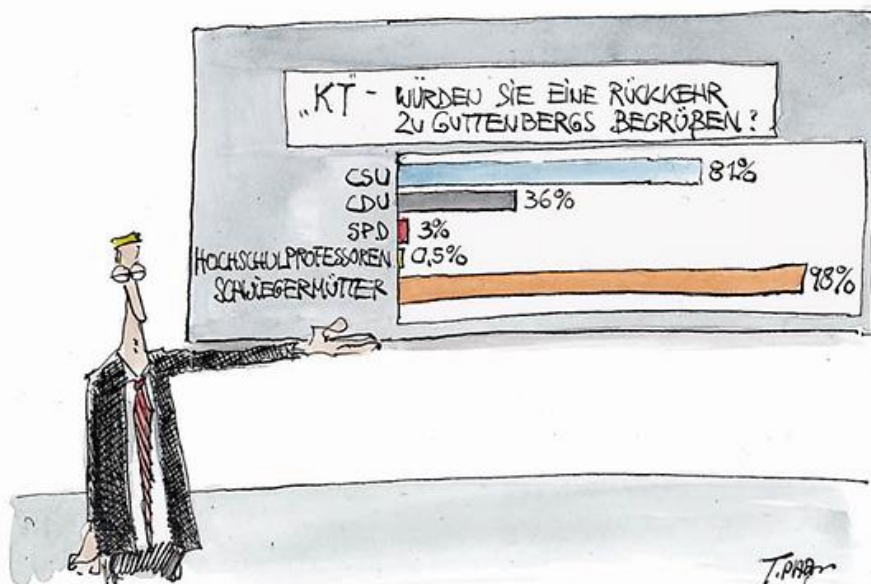
Angela Merkel op 24 september 2017 te midden van de CDU top

Omringen

Toen Merkel op 24 september in het Konrad Adenauerhaus in Berlijn haar speech hield voor de televisiezenders en de daar aanwezigen leden stonden de getrouwen om haar heen, zoals De Maizière, Von der Leyen, Laschet, Kauder (fractie leider). De minister-presidenten van de deelstaten werden geïnterviewd, zoals Haseloff, Laschet. Wolfgang Schäuble was niet zichtbaar. Zijn naam wordt nadrukkelijk genoemd als kandidaat voor het voorzitterschap van de Bondsdag. Deze beslissing daarover valt definitief eind oktober 2017.

12. De laan uit

Terug naar de kandidaten voor toekomstig leiderschap in de CDU. Het valt op hoeveel ministers in de drie kabinetten-Merkel (2005-2017) gepromoveerd zijn en dus getooid zijn met een doctorstitel. Gepromoveerden die hier de revue passeerden, waren de volgende CDU/CSU-politici: Merkel, Zu Guttenberg, Schavan, Wanka, Lammert, Von der Leyen, Schäuble, De Maizière, Tauber. Ook de SPD'er Steinmeier kwam aan bod. Promotie is mooi als carrière stap, maar van de promotie tot 'Doktor' kun je – achteraf - meer last hebben dan van een verantwoordingsdebat in de Bundestag. In de volgende gevallen was sprake van het verwijt van plagiaat in de dissertatie van Duitse politici: Zu Guttenberg, Schavan, Von der Leyen, Steinmeier. De beide eerstgenoemden moesten het doctoraat op initiatief van de universiteit waar ze promoveerden, inleveren. Ze traden daarna ook terug als minister. Von der Leyen en Steinmeier kwamen nagenoeg ongeschonden uit de discussie over vermeend plagiaat, hoewel Von der Leyen ook slordig was geweest. De jurist Zu Guttenberg bekende schuld, de pedagoge en theologe Schavan, die nota bene een proefschrift schreef over gewetensvragen, had daar grote moeite mee maar moest toch het veld ruimen. Beiden moesten de doctorstitel inleveren. Zu Guttenberg nam direct rigoureuze maatregelen na het bekennen van schuld. Hij ging naar een ander land en ging gewoon in een andere biotoop leven. Je kunt ook zeggen: *'hij kreeg het voor elkaar om het zo te doen'*. Schavan werd opgevangen door het kabinet; ze werd ambassadeur bij de Heilige Stoel. Ook een andere biotoop.

Zu Guttenberg werkt nu aan een comeback in de bondspolitiek, Schavan vooralsnog niet. Maar kandidaten om partijleider en Bondskanselier Merkel op te volgen, zijn er uiteraard nog. Zu Guttenberg valt af want die is van de aan de CDU gelieerde CSU en moet daar vechten om een terugkeer. Ik reken tot de CDU-kandidaten Von der Leyen en Klöckner. Laschet is een *dark horse*. Enkele andere namen zijn nog genoemd waarvan nog onzeker is of ze tot de stijgers gaan behoren.

Zu Guttenberg moet als kandidaat-bondskanselier nog niet afgeschreven worden. Timing zal een rol spelen.

Wie is over het hoogtepunt heen? Voor wie komt de opvolging te laat? De oude rotten Schäuble (wordt 74 jaar op 18 sept. 2017) en De Maizière (63 jaar) doen volgens mij niet meer mee in de strijd om de opvolging. Hun glorie-dagen lijken voorbij, maar een kandidaat-partijleider/ lijsttrekker/ bondskanselier zal vermoedelijk wel hun instemming nodig hebben. Als het erom gaat, zijn ze erbij. Schäuble is weer lid van de Bondsdag geworden en zal naar verwachting voorzitter daarvan worden.

Er kunnen nog nieuwelingen uit de coulissen tevoorschijn treden, zowel bij de CDU als CSU. Het kan dus nog spannend worden rond de opvolging ('Nachfolge') van Angela Merkel, zeker als Angela Merkel na een komende 'Legislatur' tussentijds vertrekt, zoals hier en daar verwacht wordt. Maar zo maar vertrekken ligt weer niet echt in haar aard. Ze houdt niet van impulsiviteit en onverwachte wendingen. Welke namen vallen? In de CDU is Volker Kauder opnieuw tot fractievoorzitter in de Bondsdag gekozen. Zijn rechterhand als 'erster parlamentarischer Geschäftsführer' is Michael Grosse-Brömer. Mensen als Tauber en Spahn zitten al op de apenrots omdat ze lid zijn van het bestuur van de CDU.

In de CSU viel na de Bundestagswahlen van 24 september 2017 nogal eens de naam van de Beierse minister van Financiën Markus Söder, als kandidaat voor de opvolging van Horst Seehofer (zie Frankfurter Allgemeine, 27 sep. 2017: 3). Van Söder wordt wel gezegd dat hij thans nog onvoldoende ervaringen in Berlijn 'verzameld heeft'. Alexander Dobrindt, de verkeersminister in de regering Merkel III, gaat voorlopig het CSU-smaldeel in de Bondsdag leiden (officieel heet dat: 'neuen chef der CSU-Landesgruppe im Bundestag').

13. Plagiaat bij politici van andere partijen

Plagiaat is geen zaak die specifiek aan CDU-politici als de ministers Zu Guttenberg en Schavan kleeft. Komt plagiaat ook bij andere politici of bestuurders voor? Ik noem hier de volgende kwesties: Silvana Koch-Mehrin (FDP), Jorgo Chatzimarkakis (FDP), Margarita Mathiopoulos (FDP).

(Dr.) Silvana Koch-Mehrin (FDP) is titel ontnomen

Een andere Duitse politica die eveneens haar functies moest neerleggen ten gevolge van plagiaat is Silvana Koch-Mehrin (FDP). Zij studeerde algemene economie en geschiedenis aan de universiteit van Hamburg, Straatsburg en Heidelberg. In 2000 behaalde ze aan die laatste universiteit haar doctoraat, maar elf jaar later, in 2011 werd de titel haar ontnomen. De titel van haar proefschrift luidde *'Lateinische Münzunion 1865-1927. Historische Währungsunion zwischen Wirtschaft und Politik'*. Silvana Koch-Mehrin, van de Vrije Democratische Partij (FDP) was lid van het Europees Parlement in de periode 2004-2014. Ze trad terug als Duitse

vice-voorzitter van het Europese Parlement nadat gebleken was dat ze op ruime schaal had geplagieerd in haar proefschrift, dat ze verdedigd had aan de Universiteit van Heidelberg.

Aanvankelijk weigerde Koch-Mehrin helderheid over de kwestie te verschaffen en bleef ze haar doctorstitel dragen. Ook wilde ze niets weten van het neerleggen van haar functie. Na veel kritiek op haar gedrag, zei de politica alsnog als EP-lid terug te treden omdat het onderzoek een 'te zware druk op haar familie' legde, zoals ze verklaarde. Niet veel later trok de Heidelbergse universiteit haar titel in, om precies te zijn in juni 2011 (meer informatie: Spiegel Online 15 juni 2011; NOS 30 maart 2012).

In totaal kreeg ze het verwijt op *120 plekken* plagiaat gepleegd te hebben. De geplagieerde teksten stammen uit meer dan 30 verschillende publicaties, waarvan ook nog eens twee derde niet opgenomen was in de literatuurlijst. De decaan van de faculteit filosofie (Heidelberg) sprak naar aanleiding hiervan van *veelvuldig* plagiaat en een *systematische vorm* van plagiaat. Er was geen twijfel mogelijk. De auteur is in de fout gegaan. '*Sie hat sich fremdes geistiges Eigentum angeeignet und als das eigene ausgegeben*'. Er is voor de decaan geen twijfel mogelijk: de doctorstitel moet afgenomen worden (Zeit Online, 150611; 280313).

Silvana Koch-Mehrin heeft de gang naar de bestuursrechter gemaakt om het besluit tot 'Entzug' van haar doctorstitel aan te vechten. Dat juridisch gevecht heeft ze verloren (aldus Zeit Online, 280313). Volgens de vrouwelijke rechter uit Karlsruhe was het besluit om haar de doctorstitel op grond van plagiaat af te nemen volkomen terecht. De auteur heeft volgens de rechter teksten van anderen inclusief verwijzingen '*planmatig en herhaaldelijk*' gepresenteerd als eigen teksten. Het ging hier niet om bagatellen, aldus de rechter. De rechter wilde de verdediging van Koch-Mehrin, die wees op fouten bij de intrekking van de doctorstitel ('Aberkennung') door de universiteit, niet volgen. Dat de auteur stelde dat de universiteit haar proefschrift toch elf jaar na de promotie 'onaangetoerd' geaccepteerd had en nu niet moest lamenteren, overtuigde de rechter niet.

Silvana Koch-Mehrin besloot niet meer voor haar partij kandidaat te zijn bij de EP-verkiezingen van 2014, een besluit dat ze nam voor de rechter van het Verwaltungsgericht Karlsruhe het oordeel uitsprak.

Koch-Mehrin bleef achteraf ontevreden over het feit dat niet de universiteit de hele kwestie van het verwijt van plagiaat had behandeld en afgehandeld, maar dat het vrij verkeer op Internet in eerste instantie tot een publieke check op een dissertatie had geleid. Zij betoogde dat leken niet zo maar een studie op een bepaald vakgebied tegen het licht kunnen houden. Het moeten vakmensen zijn die de hele dissertatie beoordelen in plaats van dat een leek zo maar wat passages uit verschillende publicaties naast elkaar zet. Ze stelde zich op aan de kant van Annette Schavan die zich ook teweerstelde tegen de (achteraf) verwijten van plagiaat (maar eveneens bij de bestuursrechter bot ving).

(Dr.) Jorgo Chatzimarkakis (FDP) wordt titel ontnomen

Min of meer hetzelfde gebeurde met Koch-Mehrin's partijgenoot Jorgo Chatzimarkakis. Hij zag nadat plagiaat in zijn proefschrift werd aangetoond, zijn doctorstitel van de Universiteit van Bonn werd ingetrokken.

De titel van de politiek-wetenschappelijk dissertatie van Jorgo Chatzimarkakis luidde: *'Informationeller Globalismus – Kooperationsmodel globaler Ordnungspolitik am Beispiel des Elektronischen Geschäftsverkehr'*. Dit proefschrift werd in 2000 verdedigd aan de Universiteit van Bonn. In 2011 werd gewag gemaakt van het verwijt van plagiaat. Op minstens een vijfde van de dissertatietekst zou sprake zijn geweest van plagiaat. Chatzimarkakis heeft vanwege dit verwijt de Universiteit van Bonn, waar hij promoveerde, verzocht om zijn dissertatie alsnog te onderzoeken. Op 16 mei 2011 gaat de faculteit filosofie van de Universiteit van Bonn hiermee aan de slag. Op 13 juli 2011 valt daarop het besluit om de doctorsgraad van de auteur af te nemen.

Volgens het rapport van de universiteit is het zeker niet zo dat er veel of alles letterlijk is overgenomen; zeker niet. De auteur bleek verschillende manieren van 'verwijzen' te hebben gebruikt. Soms gebruikte hij gewoon de letterlijke tekst van een andere auteur zonder tekstdelen tussen aanhalingstekens te plaatsen.

Het verwijt van de onderzoekers van Bonn was uiteindelijk dat bij meer dan de helft van de totale dissertatietekst sprake is geweest van zich tooien met *'fremden Federn'*. Als een dissertatie moet getuigen van het vermogen om zelfstandig onderzoek te kunnen doen, dan is aan die eis niet voldaan, volgens de universiteit. De auteur wordt daarop de doctorstitel ontnomen.

Ook Chatzimarkakis kiest de strategie om het besluit aan te vechten maar haalt nul op het rekest. De Keulse bestuursrechter wijst de klacht van de auteur op 22 maart 2012 af (Zeit Online 2012).

(Dr.) Margarita Mathiopoulos (FDP) wordt titel ontnomen

De van oorsprong Griekse Margarita Mathiopoulos studeerde eveneens in Bonn en aan de Sorbonne in Parijs. Zij is een bekende persoon geweest in de jaren tachtig van de vorige eeuw omdat Willy Brandt in 1987 als voorzitter van de SPD deze - toen nog partijloze - politicologe SPD-Sprecherin wilde maken. Op dat voorstel van Brandt kwam veel kritiek waardoor ze niet aangesteld kon worden. De kwestie leidde tot het terugtreden van Brandt als voorzitter van de SPD. Kranten schreven destijds *Fall Mathiopoulos - Brandts Fall*.

Van 1987 bis 2006 was Mathiopoulos getrouwd met de CDU-politicus Friedbert Pflüger, de latere hoogleraar internationale betrekkingen.

Margarita Mathiopoulos bleef niet bij de pakken neerzitten. Zij publiceerde in 1987 een proefschrift, waarop ze aan de Universiteit van Bonn promoveerde. De titel was: *'Amerika: Das Experiment des Fortschritts – Ein Vergleich des politischen Denkens in Europa und in den USA'*. Ze hield daarna lezingen in onder meer Stanford en was gasthoogleraar in Berlijn. Ze werd uiteindelijk honorair hoogleraar internationale veiligheidspolitiek aan de Universiteit van Potsdam en rond 2002 adviseur van Guido Westerwelle (FDP), die minister van Buitenlandse Zaken van Duitsland werd.

Dit proefschrift kreeg in de jaren negentig kritiek. Er werd vakmatige kritiek geleverd. Van een verdenking van plagiaat was toen nog geen sprake, maar later wel. Ook Margarita

Mathiopoulos moest haar doctorstitel in april 2012 inleveren. De faculteitsraad op het gebied filosofie van de Universiteit van Bonn verwijt haar dat ze op minstens 320 plaatsen op 130 bladzijden niet goed geciteerd heeft. Daardoor is een *sluier van onterechte originaliteit* over de dissertatie komen liggen die niet spoort met de werkelijkheid. Er is geen sprake van vergissingen of slordigheden maar volgens de kritiek van '*vorsätzliche Täuschungen über die wissenschaftliche Urheberschaft*'. Aldus een bericht van de Universiteit van Bonn (Zeit Online, 180412). Exit Mathiopoulos dus. Wat deed de universiteit van Potsdam met deze hoogleraar? In mei 2012 kondigde deze universiteit aan dat als de doctorstitel haar zou worden afgenomen, het honorair hoogleraarschap ook opgezegd zou worden.

Ook Mathiopoulos heeft een juridische procedure gestart voor eerherstel en behoud van de titel. De zaak diende bij de Keulse bestuursrechter. Ze had geen succes daarmee.

Mathiopoulos was prominent aanwezig in de FDP en heeft ondernemingen opgestart op het vlak van internationale veiligheid. Nu doet ze andere dingen. Exit politiek.

14. Enkele conclusies over stijgers en dalers rondom Merkel

1. Wie zijn de stijgers en dalers rond Angela Merkel? Wie kan zich in de Duitse CDU/CSU warm lopen als de meest kansrijke opvolger van dr. Angela Merkel, die in september 2017 partijleider van de christen-democraten (CDU) en bondskanselier van Duitsland is? Ik ging op onderzoek uit, formuleerde enige criteria voor een 'goede kanselier' en stelde vast dat zich meerdere kandidaten de afgelopen jaren hebben aangediend of zijn afgevallen. Een enkeling gaat weer meedoen als hij of zij zich weet te rehabiliteren na een struikelpartij. Wie zit hoog in de boom en kan op weg naar de '*Waschmaschine*', zoals de grote kanselierswoning in Berlijn wordt genoemd? De namen kwamen langs van Zu Guttenberg, Von der Leyen, Klöckner, Schäuble, De Maizière, Lammert, Laschet. Bij elk van deze prominente politici zijn kanttekeningen te plaatsen. Het belangrijkste is dat elke kandidaat eerst partijleider moet worden en dan bij bondsdagverkiezingen (Bundestagswahlen) met de eigen partij de grootste partij moet worden. Dan volgen coalitiebesprekingen, komt er een meerderheidscoalitie en kan de CDU-leider, als die aanvaardbaar is voor de coalitiepartner(s), kanselier worden. Kanselier word je niet zomaar.
2. Nadenken over wie de race om het partijleiderschap van de CDU of de CSU kan winnen, is iets als denken in termen van een paardenrace die nog niet gelopen is. Wie dit jaar goede kans heeft om een prestigieuze paardenren als de Prix de l'Arc de Triomphe te winnen (die gehouden wordt op de renbaan van Longchamp, of zoals in 2017 in de reserve-renbaan van Chantilly) is het over twee, drie, vier jaar al niet meer. Het paard en jockey zijn niet eeuwig op hun top, maar worden na verloop van tijd minder sterk. In elk geval zijn er dan andere concurrenten. Voorspellen is dus moeilijk. Dan zie ik nog af van reflecties op het voortbestaan van politieke partijen als zodanig of omstandigheden in de wereld.
3. Ik loop de kandidaten voor het partijleiderschap van de CDU, zoals de situatie er nu uitziet, desalniettemin even langs. De lijst van stijgers en dalers dus. Schäuble kreeg eerder al een kans om Kohl als partijleider op te volgen, maar dat mislukte (Spenden-kwestie). Merkel duwde Schäuble aan de kant. Hij zal niet opnieuw een kans krijgen, maar is nog immer aanwezig (wordt vermoedelijk Bondsdagvoorzitter). De Maizière misschien? Hij is al een

eeuwigheid minister, weliswaar degelijk maar lijkt teveel een oude rot. Hij mist mogelijk in de toekomst de frisheid om nog te gaan voor het leiderschap. Maar hij zou eventueel voor één periode als partijleider een tussenpauze kunnen zijn. Zu Guttenberg maakt nog kans via de CSU-lijn? Hij was de *Hoffnungsträger* van de CSU (de zusterpartij van de CDU) maar kreeg te maken met een plagiaataffaire en moest na het inleveren van de doctorstitel als minister aftreden. Hij vertrok naar de V.S.. Een comeback is niet uitgesloten, maar klaar is hij er nog niet voor. Zu Guttenberg heeft allerlei kwaliteiten, kan aansprekende redes houden, maar heeft hij ook voldoende diepgang en willen de burgers al een comeback toestaan? Dat wordt afwachten. Recente peilingen wijzen op vergevingsgezindheid bij een aanzienlijk deel van het electoraat. Dat geluid blijkt ook in de dag- en weekbladen. Eerst maar eens een nieuwe functie in Duitsland en dan zien hoe hij het ervan af brengt. Komt hij in Merkel IV? Dat lijkt te vroeg.

Von der Leyen dan? Zij zit in de Vorstand van de CDU, is al jarenlang minister maar heeft nu de handen vol aan Defensie. Of ze het nog zou willen en kunnen? Ze lijkt wat verbleekt. Een verwijt van plagiaat in haar dissertatie werd verworpen. Afwachten of ze terugkeert in het kabinet-Merkel IV.

Klößner misschien? Ze heeft veel mee. Een verwijt van plagiaat valt haar niet te maken want ze is nooit gepromoveerd tot doctor. Ze kent het land, is mediageniek en goedlachs, is plaatsvervangend voorzitter van de CDU, is lid van de Bondsdag, was al eens staatssecretaris, en is nu fractieleider in een deelstaat. Zij zit hoog op de CDU-apenrots. Maar ze won nog niet op eclatante wijze verkiezingen. Of ze inhoudelijk zwaar genoeg is, is nog niet aangetoond.

Wordt Armin Laschet dan de 'coming man'? Ook hij heeft veel mee. Hij is van vele markten thuis, door de wol geveerd, was al lid van het Europees Parlement, was fractieleider van een deelstaatsfractie, was lid van de Bondsdag, en is nu de machtige MP van de belangrijke deelstaat NRW. Maar hij was nog nooit minister op bondsniveau in de Bundesregierung.

Het is nog niet zeker dat daarmee de echte kandidaat is opgestaan. Misschien dat nog enkele anderen naar voren komen. Lammert, de president van de Bondsdag valt af want hij heeft de laatste dag in Berlijn doorgebracht. Hij is in 2017 met pensioen gegaan.

Conclusie: wie het tot partijleider en vervolgens tot kanselier wil brengen, moet heel veel hordes gepasseerd zijn. Er moeten geen vlekjes zijn. Een behaalde doctorstitel kan tot een val leiden als uit de tekst van de dissertatie wetenschapsfraude blijkt. Maar alle genoemde gepromoveerde personen zijn inmiddels voldoende door universiteiten doorgelicht.

4. In de drie regeringen-Merkel hadden steeds diverse personen zitting die gepromoveerd zijn. Enkelen kregen een verwijt van plagiaat: Karl zu Guttenberg (CSU), Annette Schavan (CDU), Ursula von der Leyen (CDU), Frank-Walter Steinmeier (SPD). Twee van deze vier werd plagiaat fataal: Zu Guttenberg en Schavan. Ze moesten na het inleveren van de doctorstitel als minister opstappen en zetten zich daarmee zelf op achterstand. Steinmeier werd vrijgepleit. Hij werd president van Duitsland en is dat in september 2017 nog.
5. Merkel heeft de twee ministers Zu Guttenberg en Schavan gesteund. De drie keer door de kanselier op verschillende momenten uitgesproken steun voor Schavan mocht niet baten. Een kanselier kan in plagiaatkwesties de val niet verhinderen. De dissertatietekst telt, en

dus helpt kanselierssteun niet. Een verweer van de gepromoveerde helpt achteraf gezien ook niet. Dat bleek. Onderzoekscommissies die het verwijt van plagiaat onderzoeken, zijn er niet gevoelig voor gebleken en de bestuursrechter ook niet.

6. Juridische valpreventie- en rehabilitatiepogingen bleken tot nu toe zinloos. Doet de regering nog wat? De theologe Schavan (die dikke maatjes was met Merkel) is geholpen door een benoeming tot ambassadeur bij de Heilige Stoel. Partijleider wil ze niet worden; president van Duitsland had wellicht gekund (ze had ooit wel enige interesse) , maar dan zonder affaire.
7. Personen waarvan de doctorstitel afgenomen is ('Aberkennung' heet dat) zijn hun plek in de politiek stevast kwijt. Dat blijkt niet alleen uit de casus Zu Guttenberg (CSU) en Schavan (CDU) maar ook uit die van de politici Koch-Mehrin (FDP), Chatzimarkakis (FDP), Mathiopoulos (FDP). In sommige gevallen wil een universiteit ook af van iemand die honorair hoogleraar is en de doctorstitel moet inleveren. Immers, wie wetenschapsfraude pleegde, kan niet goed meer een passende rol of voorbeeldfunctie vervullen op een universiteit.
8. Wie de doctorstitel afgenomen is, kan overwegen het roer helemaal om te gooien. Zu Guttenberg deed dat. Hij kon het zich veroorloven vrijwillig een verbanning te zoeken naar de V.S. (US-Exil, aldus Der Spiegel) en een plek te veroveren in of aangehaakt aan een denktank. Schavan kreeg met hulp van de bondsregering een 'geitenpaadje' aangeboden. Ze maakte een overstap naar Rome (Vaticaanstad) om daar ambassadeur te bij de Heilige Stoel worden. Anderen stoppen met politiek werk en gingen een onderneming oprichten.
9. Het aanvechten van de ontneming van een doctorstitel door de universiteit waar men gepromoveerd is, is zinloos. Het is de dissertatietekst die telt en die is wat die is. Een beroep doen op tijd ("het proefschrift dateert van 30 jaar terug") telt niet, zet geen zoden aan de dijk. Ook een gang naar de bestuursrechter levert niets op. In alle casuïstiek is mij niet één geval gebleken waarbij degene die de titel is afgenomen alsnog de titel terugkreeg.
10. Wetenschapsfraude doet iedereen in de politieke arena de das om. Of het nu gaat om een lid van de Bondsdag, een minister op bonds- of deelstaatniveau of om een lid van het Europees parlement. Zo bont als de Hongaar Schmitt het maakte is het echter in Duitsland niet gemaakt. Plagiaat plegen is geen zuiver Duitse zaak. De Hongaarse president Pál Schmitt is in 2012 in problemen gekomen toen bleek dat hij zijn proefschrift uit 1992 vrijwel volledig heeft geplagieerd. Van het 215 pagina's tellende werk werden 200 bladzijden door Schmitt letterlijk gekopieerd. Schmitt weigerde aanvankelijk af te treden. Veel Hongaren wilden evenwel dat hun president zijn verantwoordelijkheid nam en zou aftreden. Zijn doctorstitel moest Schmitt in maart 2012 inleveren. In april 2012 is Schmitt als president opgestapt.
11. Na de Bondsdagverkiezingen weten we wie de stijgers en dalers zijn rond Angela Merkel. Tot de stijgers die zekere kans tot opvolging als partijleider worden toegedicht, behoren nog steeds Ursula von der Leyen, Julia Klöckner en ook Armin Laschet. De positie van Zu Guttenberg is nog onduidelijk. Wolfgang Schäuble is daler (wordt voorzitter Bondsdag,

moet boven de partijen staan). Thomas de Maizière maakt op de plaats rust. In de Vorstand van de CDU zitten nog enkele krachten wier rol in het machtscentrum aanwezig blijft. Ze kunnen eventueel in beeld komen. Ik noem de nog betrekkelijk jonge Jens Spahn en routinier Peter Altmaier. En Volker Kauder, sinds jaar en dag fractieleider in de Bondsdag van de CDU. In de CSU heeft Alexander Dobrindt momenteel een sterke positie. De samenstelling van een nieuw kabinet-Merkel IV (Jamaica?) zal uitwijzen wie daarin komt en wie de kansen ziet slinken of stijgen.

Literatuur

- Benz, A., S. Lütz u.a. (Hrsg.), *Handbuch Governance*, VS Verlag, Wiesbaden, 2007.
- Berg-Schlosser, D. & J. Schissler (Hrsg.), *Politische Kultur in Deutschland*, Politische Vierteljahresschrift Sonderheft 18, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1987.
- Bootsma, P., *Coalitievorming – Een vergelijking tussen Duitsland en Nederland*, Boom, Amsterdam, 2017.
- Brand, C., *Gevallen op het Binnenhof: afgetreden ministers en staatssecretarissen 1918-1966*, Boom uitgevers, Den Haag, 2016.
- Brandsma, M., *Het mirakel Merkel*, Uitgeverij Conserve, Schoorl, 2017.
- MacGregor, N., *Duitsland – Biografie van een natie*, Hollands Diep, Amsterdam, 2015.
- Schoonenboom, M., *Waarom we ineens van de Duitsers houden*, Atlas Contact, Amsterdam, 2013.
- Schuppert, F. & M. Zürn (Hrsg.), *Governance in einer sich wandelnden Welt*, Politische Vierteljahresschrift Sonderheft 41, VS Verlag, Wiesbaden, 2008.
- Schuyt, K., *Tussen fout en fraude – Integriteit en oneerlijk gedrag in wetenschappelijk onderzoek*, Leiden University Press, Leiden, 2014.
- Waard, M. de, *Angela Merkel – Een politieke biografie*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2017.

De auteur

Prof.dr. A.(Arno) F.A. Korsten is emeritus hoogleraar bestuurskunde aan de Open Universiteit (hoofdzetel Heerlen) en honorair hoogleraar bestuurskunde aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht.

